

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**на тему НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ У РЕАЛІСТИЧНО-
ФАНТАСТИЧНИХ ТВОРАХ З. МЕНЗАТЮК ДЛЯ ПІДЛІТКІВ**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0359-2-з/у
спеціальності 035 «Філологія»
освітньої програми «Українська мова та література»
спеціалізації 035.01 «Українська мова та література»

_____ О. Є. Зінченко

Керівник доцент, к. пед. н. _____ О. А. Слижук

Рецензент доцент, к. філол. н. _____ Ю. Р. Курилова

Запоріжжя
2020

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет філологічний
Кафедра української літератури
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 035 «Філологія»
Освітня програма «Українська мова і література»
Спеціалізація 035.01 «Українська мова та література»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри української
літератури

_____доцент Н. В. Горбач
« ____ » _____ 2019 р.

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу студентці

Зінченко Ользі Євгенівні

1. Тема роботи: Наративні стратегії у реалістично-фантастичних творах Зірки Мензатюк для підлітків, _____
керівник проекту: Слижук Олеся Алімівна, к. пед. н., доцент
затверджені наказом ЗНУ від «26» травня 2020 р. № 611-с _____
2. Строк подання студенткою роботи: 07.11.2020 _____
3. Вихідні дані до роботи : твори «Як я руйнувала імперію», «Ангел Золоте Волосся», «Таємниця козацької шаблі», «Дике літо в Криму» З. Мензатюк; літературознавчі праці Т. Гребенюк, Р. Гром'яка, Л. Мацевко-Бекерської, І. Папуші, О. Папуші та ін. _____
4. Перелік питань, що їх належить розробити:
 1. Теоретичні основи наратологічного аналізу в сучасному літературознавстві
 2. Основні наративні стратегії в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва
 3. Творчість З. Мензатюк у розвитку сучасної прози для підлітків: особливості нарації
 4. Притчевість збірки казок «Тисяча парасольок» З. Мензатюк
 5. Текстуальні форми наративної організації повісті «Ангел Золоте Волосся» З. Мензатюк
 6. Художній наратив історії в авторській інтерпретації у повісті «Як я руйнувала імперію» З. Мензатюк
 7. Фантастичні й пригодницькі елементи нарації у діалогії «Таємниця козацької шаблі» та «Дике літо в Криму» З. Мензатюк
11. Перелік графічного матеріалу _____

6. Консультанти з роботи, із зазначенням розділів, що їх стосуються

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Слижук О. А., доцент	04.10.2019	04.10.2019
Розділ 1	Слижук О. А., доцент	10.12.2019	10.12.2019
Розділ 2	Слижук О. А., доцент	16.03.2020	16.03.2020
Висновки	Слижук О. А., доцент	14.09.2020	14.09.2020

7. Дата видачі завдання: 04.10.2019

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва частин та етапи роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз; укладання бібліографії	жовтень 2019	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	листопад 2019	виконано
3.	Написання вступу	грудень 2019 – лютий 2020	виконано
4.	Написання першого розділу роботи	березень-травень 2020	виконано
5.	Написання другого розділу роботи	вересень 2020	виконано
6.	Формулювання висновків	жовтень 2020	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	листопад 2020	виконано
8.	Захист	грудень 2020	

Студент _____ О. Є. Зінченко

Керівник _____ О.А. Слижук

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О. А. Проценко

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра «Наративні стратегії у реалістично-фантастичних творах Зірки Мензатюк для підлітків» містить 65 сторінок. Для виконання роботи опрацьовано 106 джерел.

Мета дослідження: проаналізувати наративні стратегії, які використовує З. Мензатюк у своїх художніх творах, написаних для підлітків.

У процесі написання кваліфікаційної роботи вирішено такі завдання:

- розглянуто теоретичні основи нараторологічного аналізу в сучасному літературознавстві;
- досліджено основні наративні стратегії в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва;
- проаналізовано творчість З. Мензатюк, її роль у розвитку сучасної прози для підлітків та особливості нарації, притаманні її творам;
- обґрунтовано особливості еволюції творів З. Мензатюк для підлітків;
- визначено фантастичні й пригодницькі елементи нарації у повістях З. Мензатюк для підлітків;
- узагальнено суть дослідження.

Об'єкт дослідження: збірка казок «Тисяча парасольок», повісті «Ангел Золоте Волосся», «Як я руйнувала імперію», «Таємниця козацької шаблі», «Дике літо в Криму» З. Мензатюк.

Предмет дослідження: наративні стратегії, використані З. Мензатюк у реалістично-фантастичних творах для підлітків

Методи дослідження. У роботі були застосовані такі методи в синтетичному поєднанні: компаративний аналіз, герменевтичний, історико-типологічний, психоаналітичний, міфологічний та описовий методи, які використовувались у доборі, описі матеріалу та під час його аналізу.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше здійснений аналіз особливостей нарації, складових наративних стратегій творів З. Мензатюк на подієвому, образному, часопросторовому рівнях, виявлено їх специфічні риси, орієнтовані на сприйняття юних читачів.

Сфера застосування результатів дослідження полягає у їх використанні у підготовці до лекцій і практичних занять із сучасної української літератури, української літератури для дітей та юнацтва, у проведенні спецкурсів, для виконання кваліфікаційних робіт різних рівнів.

Ключові слова: наратив, нарація, наративні стратегії, притчевість, авторська інтерпретація, персонаж-наратор, національна ідентичність.

ABSTRACT

The master's qualification work «The Narrative Strategies in the Realistic and Fantastic Works by Z. Menzatyuk for Teenagers» contains 65 pages. 106 sources were processed to perform the work.

The aim of the study: to analyze the narrative strategies used by Z. Menzatyuk in his works of art written for teenagers.

In the process of writing a qualifying work, the following tasks were solved:

- the theoretical bases of narratological analysis in modern literary criticism are analyzed

- the main narrative strategies in modern Ukrainian prose for children and youth are studied;

- the work of Z. Menzatyuk, its role in the development of modern prose for adolescents and the peculiarities of the narrative inherent in her works are considered;

Особливо the peculiarities of the evolution of Z. Menzatyuk's works for teenagers are substantiated;

- fantastic and adventurous elements of narration in Z. Menzatyuk's stories for teenagers are defined;

- the essence of the research is generalized.

Object of research: a collection of fairy tales «A Thousand Umbrellas», the story «Angel of Golden Hair», «How I Destroyed the Empire», «The Secret of the Cossack Sword», «Wild Summer in the Crimea» Z. Menzatyuk.

Research methods. The following methods were used in a synthetic combination: comparative analysis, hermeneutic, historical-typological, psychoanalytic, mythological and descriptive methods used in the selection, description of the material and during its analysis.

The scientific novelty of the work lies in the fact that for the first time the analysis of narrative features, components of narrative strategies of Z. Menzatyuk's works on event, figurative, space-time levels are revealed, their specific features focused on perception of young readers are revealed.

The scope of the research results is their use in preparation for lectures and practical classes on modern Ukrainian literature, Ukrainian literature for children and youth, in conducting special courses, to perform qualification work at various levels.

Key words: Narrative, narration, narrative strategies, parable, author's interpretation, character-narrator, national identity.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. СПЕЦИФІКА НАРАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА.....	11
1.1. Теоретичні основи нараторологічного аналізу в сучасному літературознавстві.....	11
1.2. Основні наративні стратегії в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва.....	17
1.3. Творчість З.Мензатюк у розвитку сучасної прози для підлітків : особливості нарації.....	23
РОЗДІЛ 2. ЕВОЛЮЦІЯ НАРАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У ТВОРАХ ЗІРКИ МЕНЗАТЮК ДЛЯ ПІДЛІТКІВ : ВІД КАЗКИ ДО РЕАЛЬНОСТІ.....	28
2.1. Притчевість збірки казок «Тисяча парасольок».....	28
2.2. Текстуальні форми наративної організації повісті «Ангел Золоте Волосся».....	31
2.3. Художній наратив історії в авторській інтерпретації у повісті «Як я руйнувала імперію»	37
2.4. Фантастичні й пригодницькі елементи нарації у діалогії «Таємниця козацької шаблі» та «Дике літо в Криму».....	40
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Тенденції розвитку сучасної української літератури для дітей та юнацтва полягають у розширенні її ідейно-тематичного змісту, поєднанні традицій і новаторства на сюжетному, образному, композиційному рівнях, урахуванні специфіки сприйняття юними читачами. Для того, щоб подолати розрив між «дорослою» і «дитячою» літературою необхідні нові дослідження, які дозволять заповнити лакуни у літературознавчій теорії про художні твори для дітей та юнацтва, а також проаналізувати ті, що нещодавно з'явилися в українському літературному процесі.

Увага вчених до художнього феномену сучасної української літератури для дітей та юнацтва посилилась в останні роки у зв'язку з появою нових самобутніх дитячих та юнацьких письменників, переглядом шкільних програм з української літератури та потребою зміни канону в цій царині.

Дослідженню теоретичних аспектів, методології, художньої специфіки української літератури для дітей та юнацтва присвячені наукові розробки Р. Жаркової [20], Г. Католик [25], Т. Качак [26–37], В. Кизилової [38–43], О. Луцевської [56], Л. Мацевко-Бекерської [61], Н. Марченко [62; 63], О. Папуші [75–77], О. Слижук [91] та ін. Незважаючи на ці досить ґрунтовні праці сучасних літературознавців і їхню діяльність у розбудові вивчення дитячої літератури, виникає потреба в систематизації методологічних підходів до розгляду цієї частини сучасної української літератури, постає необхідність визначити інтерпретаційні стратегії для її розгляду.

Українська література для підлітків як складова частина дитячої літератури є лише частиною кола дитячого читання. Вона має свої особливості, які відрізняють її від «дорослої» літератури, зокрема, на думку В. Кизилової такі: «Література для дітей та юнацтва зумовлена специфічною комунікативно-психологічною адресністю, особливістю рецепції, що провокує формування жанрових систем, твори яких успішно

діалогізують з читачем, є маркерами «читабельності» (динамічний сюжет, композиційна довершеність, яскраві самодостатні характери персонажів) й водночас віддзеркалюють суспільно-психологічні, культурні трансформації, успішно адаптуються до реалій розгерметизованого українського соціуму» [42, с. 9].

Оскільки дитяча література розвивається у тісному взаємозв'язку із тенденціями літературного процесу загалом, то сучасні твори для підліткового читання також відрізняються інтертекстуальністю, екстраполяцією фольклорних і міфологічних мотивів, тяжінням до метажанрів тощо.

Усе це дозволить провести ретельний аналіз конкретних художніх творів сучасних українських письменників, зокрема й З. Мензатюк. Дослідженню її творчості присвячена незначна кількість наукових праць (О. Гриневич [8], В. Кизилова [43], О. Перетята [79–81] та ін.). Відсутні комплексні дослідження творів цієї письменниці крізь призму наратології, яка є популярним напрямком сучасного літературознавства. Це й зумовлює актуальність нашої кваліфікаційної роботи.

Мета дослідження: виділити й проаналізувати наративні стратегії, які використовує З. Мензатюк у своїх художніх творах, написаних для підлітків

Досягнення мети роботи потребує виконання таких завдань:

- розглянути теоретичні основи наратологічного аналізу в сучасному літературознавстві;
- дослідити основні наративні стратегії в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва;
- проаналізувати творчість З. Мензатюк, її роль у розвитку сучасної прози для підлітків та особливості нарації, притаманні її творам;
- обґрунтувати особливості еволюції творів З. Мензатюк для підлітків;
- визначити наративну специфіку цих творів;
- розкрити художні моделі образної системи творів;

- визначити фантастичні й пригодницькі елементи нарації у повістях З. Мензатюк для підлітків;
- узагальнити суть дослідження.

Об'єкт дослідження: збірка казок «Тисяча парасольок», повісті «Ангел Золоте Волосся», «Як я руйнувала імперію», «Таємниця козацької шаблі», «Дике літо в Криму» З. Мензатюк.

Предмет дослідження: наративні стратегії, використані З. Мензатюк у реалістично-фантастичних творах для підлітків

Методи дослідження. У роботі були застосовані такі методи в синтетичному поєднанні: компаративний аналіз, герменевтичний, історико-типологічний, психоаналітичний, міфологічний та описовий методи, які використовувались у доборі, описі матеріалу та під час його аналізу.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше здійснений аналіз особливостей нарації, складових наративних стратегій творів З. Мензатюк на подієвому, образному, часопросторовому рівнях, виявлено їх специфічні риси, орієнтовані на сприйняття юних читачів.

Практичне значення результатів дослідження полягає у їх використанні для підготовки до лекцій і практичних занять із сучасної української літератури, української літератури для дітей та юнацтва, у проведенні спецкурсів, для виконання кваліфікаційних робіт різних рівнів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи виголошено під час Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції «Неоміфологізм в українській та зарубіжній літературах» (Харсонський державний університет, 29–31 жовтня 2019 року), апробовано під час XI Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Мова й література у проєкції різних наукових парадигм» (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Старобільськ), 9 квітня 2020 року), на Всеукраїнській інтернет-конференції «Українська література в просторі культури і цивілізації – 2020», під час Університетської науково-

практичної конференції студентів, аспірантів, і молодих учених «Молода наука–2020», що проходили в Запорізькому національному університеті.

Публікації. Основні наукові результати дослідження відображено у 4-х публікаціях:

1. Зінченко О. Модус національної ідентичності у повісті Зірки Мензатюк «Як я руйнувала імперію». *Неоміфологізм в українській та зарубіжній літературах*: збірник матеріалів Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції, 29–31 жовтня 2019 року / [редактори-упорядники А. В. Демченко, Т. О. Цепкало]. Херсон: ХДУ, 2019. С. 64–67.

2. Зінченко О.Є. Казковий наратив у творах Зірки Мензатюк для дітей. *Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2020»* : у 5 т. / Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. Т.2. С. 19–20.

3. Зінченко О. Є. Пригода як основа оповіді автора в повісті З. Мензатюк «Дике літо в Криму». *Українська література в просторі культури і цивілізації* : збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених / відповід. ред. Н. В. Горбач; ред.-упоряд. В. М. Ніколаєнко; техн. ред. І. М. Бакаленко. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. С. 28–29.

4. Зінченко О. Є. Притчевість збірки казок Зірки Мензатюк «Тисяча парасольок». *Мова й література у проекції різних наукових парадигм* : матеріали XI Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (9 квітня 2020 р., м. Старобільськ) / ДЗ «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2020. С. 39–40.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків (5 сторінок), списку використаних джерел (106 найменувань, поданих на 10 сторінках).

РОЗДІЛ 1

СПЕЦИФІКА НАРАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА

1.1. Теоретичні основи наратологічного аналізу в сучасному літературознавстві

В українському літературознавстві поч. ХХІ ст. під впливом ідей зарубіжних структуралістів (Р. Барт [2], Дж. Ділі [17], Ж. Женетт [21; 22], М. Кросслі [51], М. Крейсвірт [106], В. Пропп [82], П. Рікер [84], Ц. Тодоров [97], Б. Успенский [98], В. Шмід [103; 108] та ін.) сформувався новий напрям наукових досліджень – наратологія. Основою сучасних наукових студій у цій галузі українського літературознавства можемо вважати праці Т. Гребенюк [9–13], Р. Гром'яка [15], Л. Мацевко-Бекерської [59–61], І. Папуші [72–74], О. Папуші [76–77] та ін.

Для нашого дослідження важливими є окремі терміни наративної теорії, якими науковці оперують у царині студій літератури для дітей та юнацтва.

У «Наратологічному словнику» О. Ткачук подає таке визначення терміну наратологія: «1. Теорія наративу, натхненна структуралістами. Наратологія досліджує природу, форму і функціонування наративу, намагається характеризувати наративну компетенцію. 2. Дослідження наративу як вербального способу представлення часово-орієнтованих ситуацій і подій (Ж. Женетт)» [96, с. 83].

Поняття «наратив» з'явилося в лінгвістиці з історіографії. Прикладом широкого визначення «наративу» може служити визначення з Оксфордського словника, де наратив детермінований як виклад подій, які пов'язані між собою і які постають перед читачем або слухачем у вигляді послідовності слів або образів. Загальновідомо, що наратив являє собою універсальну характеристику культури, яка акумулює й передає власні системи смислів за посередництвом оповіді як процесу розповідання, що відображається в міфах, легендах, казках, епосі, історіях, драмах тощо. Отже, наратив постулюється

сьогодні як така інстанція, що здатна зорганізувати в єдине ціле суб'єктивний досвід людини.

Під наративами прийнято розуміти розповідні твори будь-якого жанру й функціональності. Наратив в цілому виступає в ролі головної форми упорядкування й осмислення навколишнього світу, а в контексті літературознавства – як особливий конструкт, за допомогою якого через розповідь освоюється навколишня дійсність. Р. Гром'як зазначає: «Різні варіанти в національних школах наратології об'єднуються в окреслену спільним предметом осмислення сферу теоретичного знання. Таким предметом є комунікативна природа мистецтва слова, передача естетичної інформації в системі: автор (письменник) – твір (текст) – читач (реципієнт)» [15, с. 10]. Основи наратології учений вбачає у тому, що: «1) автор спілкується з читачем через рецептивну активність реального читача, який сприймає текст; 2) читач у тексті отримує закодовану автором естетичну інформацію; 3) усе розмаїття фізичних читачів, конкретних творів, які читаються, та реальних письменників витворює нескінченну кількість естетичних ситуацій» [15, с. 16].

Як складна комунікативна структура, наратив ґрунтується на взаємодії сукупності оповідних інстанцій, під якими розуміють особливу категорію літературного тексту, що персоніфікується у функції автора, оповідача й читача. Водночас уявлення про художній твір як комунікативну систему передбачає вирішення питання і про співвідношення різнорівневих каналів взаємодії розповідних рівнів, які являють собою рівні комунікації, на яких в специфічній формі взаємодіють один з одним розповідні інстанції відправника і одержувача художньої інформації.

На думку І. Папуші, «нарація пов'язана з чимось, що сталося (трапилося, відбулося). Наратологи визначають це як історію. Можна розширити розуміння історії за рахунок теорії мотивації, яка розробляється в наратологічних дослідженнях. Вирізняють три види мотивації: 1) причинна (каузальна) мотивація, яка пов'язує події в умовах причинної значеннєвої

структури; 2) кінцева (фінальна) мотивація, яка присутня, коли причина подій в наративному світі залежить від долі чи провидіння; 3) композиційна мотивація, яка вказує на функції події у структурі розповідного твору. Загалом мотивацію можна розуміти як багатозначну структуру, що встановлює присутній зв'язок між елементами тексту» [74, с. 31].

Основною характеристикою наративу є наративність – специфічна практика текстоутворюючого способу представлення світу і його фрагмента у вигляді сюжетних висловлювань, в основі яких лежить якась історія (фабула), заломлена під певним кутом зору. Отже, наратив – це не сама історія, а спосіб її репрезентації читачеві. Розчленування наративу на історію та дискурс запропонував лінгвіст і семіотик Е. Бенвеніст, його ідею розвинули літературознавці Р. Барт, Ц. Тодоров, Ж. Женетт. Автор численних праць зі структурної поетики Ц. Тодоров пропонував вивчати історію, що розповідається, як предмет розповідання, який виражає логіку вчинків персонажів, і розповідний дискурс, що передбачає наявність розповідних часів, видів і способів (аналіз дискурсу слід проводити аналогічно до аналізу дієслова). Отже, структурний підхід простежував розгортання історії (горизонтальних зв'язків) з проекцією її на вертикальну вісь (дискурс). Така позиція передбачала внутрішнє членування історії та дискурсу.

Дотепер дослідниками не вироблено єдиного погляду на кількість і якість розповідних інстанцій і рівнів. На основі аналізу теоретичних праць із наратології, можна виділити такі розповідні рівні й відповідні їм інстанції,:

1) рівень конкретного автора й читача (конкретна біографічна постать письменника й реципієнта його тексту);

2) рівень абстрактного (імпліцитного) автора й читача (оповідна інстанція, що не втілена в художньому тексті у вигляді персонажа-оповідача і відтворюється читачем в процесі читання як імпліцитний «образ автора» і відповідна цьому образу інстанція, відповідальна за встановлення тієї «абстрактної комунікативної ситуації», у результаті впливу якої літературний текст (як закодоване автором «повідомлення») декодується, розшифровується,

тобто прочитується читачем і перетворюється в художній твір, реалізується в змісті того авторського уявлення про одержувача, яке тими чи іншими ініціальними знаками зафіксоване в тексті);

3) рівень фіктивного автора (оповідача) й читача (наратора) (фіктивна інстанція, вербально організована розповідь і відповідна тому чи тому конструкту, одна з оповідних інстанцій внутрішньотекстової комунікації; різновид внутрішнього адресата, явного або уявного; співрозмовника, до якого звертається мовлення наратора / слухача, зверненої до нього розповіді, яка повідомляється оповідачем);

4) рівень персонажів (акторів) (абстрактна категорія, одна з функцій розповіді або інстанцій акту художньої комунікації, яка виступає в ролі персонажа і / або оповідача).

У сучасній наратології поряд із поняттям історії важливого значення набуває категорія події. Т. Гребенюк зауважує, що «для сучасного літературознавства властиві в основному такі нові акценти щодо категорії події: по-перше, увага до технік повідомлення про подію (до наративності), по-друге, перенесення уваги на реципієнта тексту, сприймача оповіді про художню подію. До того ж усе поширенішими стають словосполучення «подія оповіді» або ж «подія повідомлення», які характеризують нарацію про внутрішньотекстову подію як процес із високим показником власної подієвості» [9, с. 51].

Відбір певних подій та їх організація шляхом розподілу елементів комунікації на різних рівнях оповіді неможливі без урахування специфіки кута зору (фокалізації) (термін Ж. Женетта), що трактується як:

- 1) базовий елемент оповідної ситуації;
- 2) точка перетину оповідних перспектив («модусу» і «голосу» – Ц. Тодоров, Ж. Женетт та ін.);
- 3) співвідношення різних планів оповіді – зовнішнього і внутрішнього відносно тексту розповіді (Б. Успенський).

Женеттівська концепція фокалізації передбачає внутрішню, зовнішню і нульову фокалізацію. Зауважимо, що явище фокалізації спрямоване на фокусування інформації, зорову перспективу. Зовнішня фокалізована розповідь – це повідомлення про те, що герої кажуть і бачать; за внутрішньої фокалізації відбувається зосередження розповіді на тому, що персонажі відчувають і думають; нульова фокалізована розповідь акцентує увагу на так званому «всезнаючому нараторові», який розповідає через внутрішні світи всіх героїв, що діють у художньому творі.

На думку І. Папуші, «фокалізація – це парадигматичний приклад одного із способів нарації. Насправді дискурс сприймання містить значно більше описів, аніж нарації, а тому сприймання й нарація не є універсальним еквівалентом. Відмінність між нарацією і спостереженням полягає також у їхній різній часовій структурі. Нарация ретроспективна за своєю природою: вона організовує час від моменту, коли трапилася подія. Навпаки, спостереження – проспективне. Це говорить про те, що фокалізація – дійсно гібридна структура. Тому техніку розповідної перспективи треба розуміти не як природній варіант нарації, а як шлях переведення нарації на іншу основу. Тією новою основою є сприймання. Власне кажучи, єдиний різновид фокалізації, який дійсно споріднений з нарацією є те, що Женетт назвав нульовою фокалізацією» [74, с. 35].

На організацію наративу впливає також співвідношення фабули і сюжету. Фабула визначається як хронологічна послідовність подій, які є протосхемою побудови наративу. Сюжет являє собою художньо перероблену послідовність подій, їх відбір (невідбір) залежно від специфіки кута зору й системи оповідних інстанцій. Дихотомія фабули і сюжету (історії і дискурсу) – необхідна умова породження наративу.

Останнім часом літературознавці відзначають, що у наративі важливу роль відіграють позатекстові зв'язки, так звана «віртуальна реальність», що уможливлює перенесення читача в різні епохи, у різні світи в межах одного літературного твору. Т. Гребенюк підкреслює, що «використання

терміносистеми, ґрунтованої на поняттях віртуальності, віртуального світу цілком надається до адекватного наукового осягнення природи художнього наративу, а особливо – в ситуації стрімкого розвитку й поширення таких явищ як гіпертекстуальність, гра автора з читачем. Віртуалістична терміносистема дає можливість усебічно проаналізувати стосунки реципієнта й тексту, вужче – реципієнта й наративу, природу дієгезису твору і його взаємин із дійсністю, деконструювати феномен реальності у контексті суб'єктивності його сприйняття й поліваріантності реалізації його можливостей» [11, с. 125].

У сучасній наратології вживається поняття модальності для пояснення взаємин реального й віртуального, а відповідно, текстового й позатекстового світів. У «Літературознавчій енциклопедії» воно тлумачиться так: «характеристика судження залежно від його вірогідності (необхідне, можливе, неможливе тощо)... Наратологія визначає, що в оповіді наявні різні модальні обмеження, які немовби «керують» певними наративними ділянками знання персонажів, «встановлюють» їх цінності, «визначають», що має статися у зображеному просторі тощо. За А. Ж. Греймасом, модальність у наративних моделях може відбутися вздовж осей здатності, бажання, знання, зобов'язання щось зробити чи бути. Вона також передає психологічні характеристики відчуттів кольору, тону і тембру тощо, відображає властивості довкілля у специфічній закодованій формі» [53, с. 64].

Структура дійових осіб у наративі представлена актантами і акторами. Актор – структурована дійова особа, що виконує певну роль у розповіданні, актант – сама роль, позиція в наративній системі.

Структуралісти стверджують, що типи дій персонажів є стійкими й нечисленними. Основу розповідання, як правило, складають три типові дії, які можна виразити дієсловами: бажати, повідомляти і боротися. Тому Р. Барт визначав розповідання через три основні стратегії – бажання, повідомлення, боротьбу, що аналогічно структурі речення, в якому є суб'єкт, об'єкт, додаток і обставина. Відповідно, дійових осіб можна розподілити за трьома семантичними вісями:

1. вісь бажання (пошуку) передбачає опозицію «Суб'єкт – Об'єкт»;
2. вісь комунікації (повідомлення) – «Адресант – Адресат»;
3. вісь боротьби (випробувань) – «Помічник – Супротивник».

Зараз наратологія активно розвивається як фундаментальна наука, охоплюючи не лише літературу, а й кінематограф, театральну драматургію, психотерапевтичні наративи, юридичні тексти. Наратологія досліджує у прозових літературних творах специфіку, форми, функціонування оповідей, а також моделювання фабул і сюжетів, типи оповідачів. Вона аналізує поетику прози, особливості різних типів розповіді. Учені зараз застосовують різноманітні підходи для інтерпретації та аналізу оповідних структур, зокрема й літературних творів для дітей та юнацтва. Незважаючи на наукову варіативність, ці підходи загалом мають одну мету: розглянути й збагнути особливості художніх творів, що дає змогу досягнути їхню художню й аксіологічну цінності.

Наратив літератури для дітей та юнацтва також має свої особливості, які, передусім, виражаються у специфічних оповідних стратегіях.

1.2. Основні наративні стратегії в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва

Невід'ємною складовою організації змісту певного тексту слугує спосіб представлення думок автора, персонажів, реалізовані часто через посередництво наратора.

Термінові «наративні стратегії» у літературознавчих дослідженнях приділяється порівняно небагато уваги, а стратегіям оповіді в українській прозі для дітей та юнацтва – ще менше. Їм присвячені поодинокі статті Т. Гребенюк [12], Т. Качак [26], М. Лучицької [55], О. Папуші [77], Н. Римар [85] та ін.

Поняття «оповідна стратегія» в різних джерелах, як і у випадку з «наративом», визначається кожним дослідником по-своєму. У літературознавчих роботах ми знайдемо такі види оповідних стратегій як

комунікативні, наративні, розповідні, авторські, авторські розповідні, дискурсивні, текстові, літературні, художні тощо. Не дивно, що розбіжності виявляються не тільки в інтерпретації поняття, але і в методиках аналізу стратегій в тексті. Вважаємо поняття «оповідна стратегія» і «наративна стратегія» ідентичними.

Якщо під «стратегією» розуміти надзавдання мови, то безпосередньому спостереженню у текстовому аналізі мовленнєвої взаємодії доступні лише «комунікативні (мовні) тактики» – засоби реалізації комунікативних стратегій.

В інших випадках поняття «стратегії» використовують для аналізу певної організації поезики з метою досягнення того чи іншого впливу на читача, а предметом дослідження є система виражальних засобів.

Сучасна літературознавча платформа, окреслена гносеологічними, антропологічно-естетичними, філософсько-психологічними модифікаціями, репрезентує абсолютно нові підходи до осмислення іманентної природи художнього тексту. З'явилося нове розуміння специфіки викладання авторської розповіді у художньому тексті як самопізнання особистості й історії з погляду взаємозв'язку між окремими індивідуальними історіями. Багатоаспектність комунікування в тріаді «автор-текст-читач» визначає більші інтенції літературознавчого аналізу, постає як міждисциплінарний гуманітарний синтез. Розширення дослідницької парадигми текстотворення із залученням можливостей феноменології, герменевтики, структуралізму, семіотики тощо дозволяє говорити про текст як інтенційне буття, явище розуміння, цілісної структури, знакової системи.

Л. Мацевко-Бекерська окреслює наративну стратегію як «певну інтенційну настанову щодо цілісного формування естетично вартісного матеріалу», «атрибутивний простір, у якому впорядковуються всі смислоснаучі елементи розповіді чи оповіді» [60, с. 15]. Дослідниця переконана, що «кожна наративна стратегія проектує комунікативний дискурс, встановлює правила гри автора з читачем за посередництва художнього тексту» [60, с. 14].

Наративна стратегія, на думку Н. Римар, – це «специфічний гносеологічний тип, адже вона акумулює в собі знання автора, забезпечує репрезентацію кожного наступного етапу подієвості. Це свого роду наративна техніка як елемент конституювання тексту, планування його наративного типу. Важливу функцію в ідентифікації наративної стратегії виконує поняття «точки зору» (фокалізації), зорієнтоване у просторову, часову, ідеологічну, мовленнєву, перцептивну площини» [85, с. 30]. Ця дослідниця виділяє такі типи наративних стратегій:

- комунікативна, зорієнтована на концепти авторської позиції й мовленнєвої поведінки персонажів, яка оперує поняттям «мовленнєвої маски»;
- подієва як стрижень розповідання тексту, як зовнішній чи внутрішній рух персонажа (подорож, вчинок, духовний акт);
- часова: будь-який художній текст акумулює у своїй природі фікційний світ, репрезентований через хронотоп;
- фікційна, яка передбачає вибудовування акту викладання на основі фікції та нереального світу;
- естетична: автор мусить організувати ведення оповіді так, щоб змістовою стала сама манера повісткування, при цьому дотримуючись взаємомотивації між тематичними і формальними елементами змісту;
- метанаративна – стратегія, яка має виразний оцінний характер у поєднанні з елементами опису й художнього зображення.

Для наративного аналізу художніх творів для дітей та юнацтва важливим є виявлення й дослідження елементів усіх цих стратегічних типів.

У процесі аналізу літературних творів для дітей та юнацтва важливою складовою наративної стратегії виступає подія. На думку Т. Гребенюк, «між життєвою подією (яку досліджують вчені-психологи) та подією в художньо-літературному творі виникають досить складні інтегрально-диференціальні відносини. Так, попри їх посутню спорідненість як феноменів зміни, найбільш очевидну відмінність між першою й останньою несе в собі знаковий характер

художньої літератури як виду мистецтва. На відміну від, наприклад, театру або кіномистецтва, де подія дана в безпосередньому сприйнятті, література апелює до діяльності індивіда з кодування/ декодування при творенні/ рецепції тексту. Це тягне за собою, по-перше, подовження часового відтинку сприйняття й, по-друге, розширення спектру індивідуальних різночитань однієї й тієї самої текстової зміни» [12, с. 250].

У межах класичної наратології розмежовуються два основні напрями пошуку, а саме – перспективологія та сюжетологія. У контексті першої має місце з'ясування комунікативної структури наративу загалом і художнього наративу зокрема. Тут розробляються такі поняття й категорії, як оповідні інстанції, кут зору, інтерференція дискурсу персонажа й дискурсу оповідача. Сюжетологія ж фокусується здебільшого на наративних трансформаціях у розгортанні подій та дій у творі.

Під стратегією в роботах, присвячених сучасній прозі, може розумітися і якась інтенція, від якої залежать відносини в комунікативному ланцюжку «автор-натор-герой-читач». Ця інтенція визначає спрямованість і характер кожної конкретної ситуації висловлювання, вона проявляється на текстуальному й контекстуальному рівнях.

О. Вещикова зазначає, що «нративна стратегія являє собою не монолітне явище, а процес, що характеризується наявністю певних стадій: авторський задум (інтенція) → формулювання мети (досягнення певного ефекту) → вибір засобів (прийомів) для її реалізації → комбінування цих засобів (прийомів) → безпосередній процес художньої творчості (письмо)» [7, с. 27].

О. Папуша вважає особливо важливим у дитячій літературі явище фокалізації, яке, на її думку, пов'язане не лише із семантикою літературного твору, а й – що особливо важливо – з прагматикою літературного дискурсу, який завжди містить інтенцію впливу [77, с. 182].

Раніше художні твори для дітей в основному обмежувалися досить лаконічним в художньому плані історіями, покликаними прищепити дітям

знання про довкілля. Тепер дитяча література все далі відходить від дидактизму. Певною мірою розвиток індустрії розваг, спрямованої на дитячу аудиторію, вперше дав дітям можливість вибору.

Одвічні духовні цінності необхідно формувати в сучасній молоді, спираючись на наукові знання психології дитини, з урахуванням змінюваності умов життя в соціумі. Тому у нових реаліях розвитку суспільства завдання національного виховання молоді набуває першочергового значення.

Персонаж-наратор і персонаж-актор зливаються в одній особі, оскільки «Я розповідає», беручи участь в історії, збігається з «Я розповідаю»: оповідь ведеться «про самого себе». Водночас наратор постає максимально відкритим для читача: оповідна форма від імені учасника подій передбачає внутрішню перспективу розповідання, коли наратор-актор ділиться своїми роздумами й переживаннями, занурюючи читача в стихію суб'єктивно-довільних оцінок особистості, поставленої самоусуватися автором в центр історії.

Тим самим розповідь ведеться не тільки і не стільки про описувані події, а й про ту особистість, яка перебуває в центрі розповіді. Наратор-актор оцінює самого себе й події і, виступаючи в ролі суб'єкта оповіді, одночасно є об'єктом авторської інтенції. Створюється складна мережа перехресних оцінок: наратор-актор про самого себе, автор про наратора. Читач у цьому процесі здійснює рецепцію в результаті поєднання двох поглядів: автора про наратора і наратора про самого себе, - на перетині яких народжується істина, що висунута в центр розповіді.

Останнім часом вийшло багато творів у авторстві таких українських письменників як: Андрій Бачинський, Леся Воронина, Сергій Гридін, Євгенія Кононенко Андрій Кокотюха, Галина Малик, Дзвінка Матіяш, Володимир Рутківський, Оксана Сайко, Марина Соколян та ін. Твори цих авторів здобули не лише популярність серед читачів, а й отримали від критиків похвалу, підставою якої стали: прищеплення у юного читача здатність критично мислити; формувати власний світогляд; виховувати естетичні смаки особистості та керувати їхнім духовно-емоційним станом. Це сприяє

залученню багатьох із них до шкільної програми з літературного читання та української літератури.

Т. Качак зазначає, що «основні тенденції сучасної української прози для дітей та юнацтва безпосередньо залежать від побудови розповіді / оповіді в тексті, моделей наративних структур (наративних стратегій). Ідеться про типологію наратора, характеристику авторської присутності та позиції в тексті, «точку зору»; огляд структурних одиниць розповідного тексту (мотив, подія, сюжет); типологію наративних структур чи наративних моделей; типологію представлення персонажів з позицій наративної теорії» [34, с. 51].

Сучасні письменники створюють широку жанрову палітру прози для юного читача, вдаючись до фольклору, історії, фантастики, пригодницьких та реалістично-психологічних творів. Найпоширенішою у літературних творах для дітей є оповідь від третьої особи. Така наративна стратегія дає змогу читачеві зануритися у художній твір, а після прочитаного самому проаналізувати його й отримати тему для роздуму. Насамперед це стосується історичної тематики, хоча письменники здебільшого по-своєму інтерпретують історичні події й не завжди дотримуються історичної правди. Цікавість до історичних подій у дітей виникає саме у старшому підлітковому віці, коли вони можуть реально дати оцінку минулому, проте такі українські герої, як козаки, гетьмани, полководці є яскравим прикладом для наслідування для дітей різного віку. Це допомагає дитині у становленні її особистості, формує у неї почуття патріотизму.

У порівнянні із українськими творами для юнацтва, котрі були написані у минулому столітті, сучасні все більш сміливо висвітлюють такі теми: протистояння між дорослими та підлітками, нерозуміння один одного; конфлікти між однокласниками; перша закоханість. У таких обставинах письменник діє по-різному: наприклад, щоб розкрити конфлікт героїв, йому достатньо подати у творі діалог між ними.

На думку О. Папуші, «сама специфіка фокалізації розповіді може визначати дитячого адресата – такого, перед яким розгортається особливий

світовид, «перспектива життя» і «моральна перспектива», якому відкрито чи опосередковано щось пояснюється, який навчається розуміти, відчувати, бажати відповідно до нарративного порядку фікційного світу (фікційного – в значенні «вигаданого» як «іншого уявлюваного», за Ж. Лаканом), де й відбувається творення суб'єктивності й ідентичності» [77, с. 195]. Ідентифікація з протагоністом, співпереживання йому, прийняття його цінностей як своїх і відбувається за допомогою «занурення» юного читача в художній, фікційний нарратив автора.

Отже, розшифрування художніх моделей сучасних творів для дітей та юнацтва, зокрема й написаних Зіркою Мензатюк, дозволить зрозуміти тенденції розвитку цього масиву українського письменства, спрогнозувати інтереси юних читачів та окреслити перспективи їх осмислення й критичного аналізу нарративних структур.

1.3. Творчість З. Мензатюк у розвитку сучасної прози для підлітків : особливості нарації

Сучасна українська проза для дітей постійно збагачується новими творами, в яких переважають елементи фантастики або фантастичне поєднується з реалістичним й створює міцний фундамент для створення пригодницької літератури. Творчість Зірки Мензатюк – яскравий приклад розгортання цієї тенденції. У творчому доробку цієї письменниці спостерігаємо еволюцію від власне казкових форм у першій книжці «Тисяча парасольок» до яскравих підліткових пригод у повістях «Таємниця козацької шаблі», «Дике літо в Криму», «Як я руйнувала імперію», яка виявляється і у трансформації жанрів, і у видозміні нарративних стратегій.

Аналізові творів Зірки Мензатюк для дітей та підлітків присвячені дослідження В. Кизиловой [43], О. Перетятої [79–81], Л. Таран [93], В. Чернищенко [102] та ін.

О. Перетятя звертається до комплексного аналізу творчості Зірки Мензатюк. Вона говорить про часи становлення З. Мензатюк як дитячої

письменниці, журналіста дитячих видань, випускниці факультету журналістики Львівського університету, зазначаючи, що дебютувала письменниця у 1990 році збіркою казок «Тисяча парасольок», згодом її твори друкували у веселчанських щорічниках «Дванадцять місяців», «Календарик-дошколяр». У 1999 році вийшла в світ збірка казок «Мільйон мільйонів сестричок», а у 2002 – збірка нарисів «Наші церкви: історії, дива, легенди». Попри певне пожвавлення в суспільно-політичному та культурному житті із здобуттям незалежності України, письменники зіткнулися з проблемою недостатнього фінансування державних видавництв. У зв'язку з цим З. Мензатюк деякий час не видавала свої твори, бо власноруч шукати меценатів письменниці було важко.

Декілька років плідної праці й творчих шукань, і у 2006 році вийшли одразу дві книжки З. Мензатюк – «Казочки-куцохвостики» й «Київські казки», згодом видавництво Старого Лева порадувало читачів пригодницькою повістю З. Мензатюк «Таємниця козацької шаблі». Ці твори остаточно визначили З. Мензатюк як дитячу письменницю і принесли їй велику популярність серед читачів. Зараз письменниця щороку публікує цікаві книжки, які поповнюють українську дитячу літературу новими темами та сюжетами.

На думку О. Перетятої, «у порівнянні з суттєвими тенденціями дитячої літератури попереднього століття, художнім творам Зірки Мензатюк притаманний інтелектуальний аспект, що виявляється у порушенні проблем сенсу буття, самопризначення, життя і смерті. І хоча в основі всякої казки лежить фантастика, це зовсім не означає, що її зміст, конфлікти, колізії відірвані від реального життя. Дитина не завжди буде дитиною, її треба готувати до дорослого, іноді жорстокого світу дійсності» [80, с. 202].

В іншій статті О. Перетята наголошує: «Творчість Зірки Мензатюк майже вся проникнута національним колоритом. Персонажі її малої прози – це виразні архетипи, які стають яскравими індивідуальностями для

вивчення ментальності української людини, її національної ідентичності» [79, с. 100].

З. Мензатюк звертається до наративізації національної історії, сенсу людського існування, актуальних проблем сучасності, використовуючи різні оповідні стратегії.

Як зазначають теоретики літератури поняття «наратив» з'явилося в літературознавстві з історіографії. У «Літературознавчій енциклопедії подано таке визначення: «Наратив (англ. narrative, від лат. narrare – розповідати, оповідати) – логоцентричне розповідання (оповідання, повість, роман тощо) із відповідною структурою та процесом самоздійснення як способу буття оповідного тексту, одночасно об'єкт і акт повідомлення про справжні чи фіктивні події, здійснюваний одним (кількома) наратором, адресований іншому (чи кільком) наратору» [53, с. 202].

Наявність фантастичних елементів та особливий тип оповіді дозволяють віднести художні твори, написані Зіркою Мензатюк для дітей, незалежно від їх жанрової й видової природи, до казкового наративу. У сучасній українській літературі для дітей він є одним з основних типів наративу. Розглядаючи його крізь призму когнітивної наратології, сучасні дослідники називають казкові наративи обрамленими, зауважуючи, що вони включають різноманітні перцептивні та когнітивні точки зору, ідеологічні погляди, згадки про минуле, плани на майбутнє, вірування, бажання, наміри, мотиви дійових осіб та інші компоненти індивідуального наративу.

Ознаки казкового наративу знаходимо у творах Зірки Мензатюк. Наприклад, наявність інтригуючих обставин, несподівані повороти подій, наявність активного героя та уведення героя невідомого. Частина творів Зірки Мензатюк різних років характеризується розповіддю від першої особи – формою, що передбачає висунення на перший план суб'єктивної свідомості оповідача, що говорить від свого імені і є центром орієнтації читача в просторі художнього тексту. Так читач здійснює рецепцію в результаті поєднання двох

точок зору: автора про наратора і наратора про самого себе, – на перетині яких народжується істина, висунута в центр оповіді.

Зокрема конструктивним принципом організації казкової повісті «Ангел Золоте Волосся» Зірки Мензатюк виступає інтертекстуальність, яка виявляє себе на наративному рівні через сюжетні, стильові, жанрові, художньо-образні запозичення. Міжтекстові зв'язки у цьому творі здійснюються через наявні стильові коди інших епох, культур, літератури, творів тощо. Присутність «тексту в тексті» створює у казковій повісті Зірки Мензатюк явище багатоплановості твору, розширює асоціативні можливості художнього письма, утворює індивідуальність авторки через складну систему міжтекстових співвідношень.

Подібна тенденція проглядається й у пригодницькій діалогії Зірки Мензатюк – повістях «Таємниця козацької шаблі» та «Дике літо в Криму» – реальні пригоди головних героїв поєднуються з містичними подіями, вставними розповідями й легендами. У центрі обох творів протиставлення – школярки Наталочки з Антипом – фантастично-реалістичним персонажем обох творів, який і номінативно, й поведінково символізує зло, що чинить перешкоди на шляху до відкриття чарівних предметів (у першій частині – козацької шаблі, у другій – чарівного срібного татарського пояса).

Приєм протиставлення, іронічна нарація, створення національного колориту, зображення реалій імперії, що загниває, а значить, приречена на знищення, є своєрідними формами вияву модусу національної ідентичності в повісті «Як я руйнувала імперію» Зірки Мензатюк.

Отже, елементи казкового наративу різною мірою наявні в усіх творах Зірки Мензатюк для юних читачів, що надає їм пізнавального змісту, динаміки й сприяє індивідуальній інтерпретації. Сучасна українська дитяча література повинна бути динамічною, бо діти шукають в ній відображення реальності, відповіді на безліч запитань, крім того, від неї залежить формування літературних уподобань молодого покоління. Однак припускаємо, що в літературних творах З. Мензатюк можна побачити зміни в наративних

стратегіях, що свідчить про творчу еволюцію її ідіостилю. Для цього порівняємо наративні стратегії її творів різних жанрових модифікацій.

РОЗДІЛ 2

ЕВОЛЮЦІЯ НАРАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У ТВОРАХ ЗІРКИ МЕНЗАТЮК ДЛЯ ПІДЛІТКІВ : ВІД КАЗКИ ДО РЕАЛЬНОСТІ

2.1. Притчевість збірки казок «Тисяча парасольок»

Збірка казок «Тисяча парасольок» є дебютною у творчості Зірки Мензатюк. Але вже у ній виразно звучать мотиви духовності, інтелектуального дидактизму, їй притаманна алегоричність, притчевість у зображенні реальних життєвих ситуацій. Можемо говорити про продовження традицій казкотворення середини ХХ століття (твори О. Іваненко, В. Нестайка, Вал. Шевчука та ін.). І перша збірка, й інші книги письменниці («Київські казки», «Макове князювання», «Ангел Золоте Волосся») містять ознаки притчевості.

У «Літературознавчій енциклопедії» подане таке визначення: «Притчевість – сукупність поетичних засобів літературного образотворення, яка має на меті максимальну типізацію персонажів, їх абстрагування за збереження наочності притчі завжди актуалізує моральні, соціальні, філософські та інші проблеми, але не подає однозначної розв’язки наративу, остаточних присудів» [53, с. 273].

Саме прихований дидактизм, можливість для юного читача самому зробити морально-етичні висновки – один із критеріїв якісної художньої літератури для дитячого та юнацького читання. Адже, на думку А. Козлова «мораль, піднімаючись над історичною конкретикою, втілюється передовсім у максимально типізованих, притчево-узагальнених характерах і насамперед в архетипах людських характерів, думок і дій» [45, с. 200].

Притчевість як новий принцип естетичного освоєння дійсності, на думку Ю. Клим’юка, сформувався у ХІХ ст. [44, с. 132]. У сукупності своїх поетичних прийомів притча може впливати на образну, сюжетну і композиційну системи інших творів, синтезуватися з ними, трансформувати їх.

Аналізуючи повість «Каравела» Віри Вовк, Ю. Григорчук виділяє на її прикладі основні ознаки притчевості у літературі к. ХХ – поч. ХХІ ст., серед яких:

- параболічна структура;
- двоплановість, або наявність підтексту;
- ускладнений часопростір;
- міфологічне світовідчуття;
- символічні образи;
- біблійна символіка;
- моральний експеримент [14, с. 152].

Розглянемо більш детально, на яких рівнях нарації притчевість виявляється у збірці казок Зірки Мензатюк «Тисяча парасольок». Параболічна структура притаманна збіркам сучасних українських авторських казок, наприклад «Казки П'ятинки» Дзвінки Матіяш або «Казки з Ялосоветиної скрині» Марини Павленко. В аналізованій книзі Зірки Мензатюк кожна казка виступає як окремий твір, у ній немає наскрізних образів, вона не об'єднана спільним наратором, бо оповідь ведеться від імені справжнього (автора), а не фіктивного оповідача, натомість об'єднавчим чинником виступає хронотоп: фантастичні події й пригоди відбуваються на межі Прикарпаття та Буковини, звідки родом сама авторка (Коломия, міст через Прут, полонини, Самбор, Снятин, Хотин, Новоселиця, Косів тощо). Спільним для усіх творів є й ідейний зміст, пов'язаний з філософією кордоцентризму: найважливіше у світі – мати співчутливе й добре серце, відкрити до інших душу, тільки так можна досягти гармонії.

Усі інші ознаки притчевості також притаманні творам збірки. Розпочинається вона казкою «Як автобус мандрував», про пригоди старенького приміського автобуса: «Отож був собі веселий деренчливий автобусик з потертими сидіннями і припилюженими боками. Його колеса добре знали й асфальт, і кам'янисті гірські шляхи, адже бігав він з далекого села до Коломиї, тоді з Коломиї знов у село, і так щодня туди-сюди, туди-

сюди» [68, с. 3]. Часопростір, у якому відбуваються пригоди, змінюється із реального гірського села до фантастичного (поміж зірок на небі), що підкреслює піднесеність душі символічного автобусика – уособлення мудрої й досвідченої людини, яка у будь-якій складній ситуації знайде вихід.

Біблійна символіка, прихована у символічних образах, пронизує збірку, надає їй ознак неявного морально-етичного повчання. Такими образами можемо вважати прототипів ангелів, посланих вищою силою на допомогу людям: зореня на вітровому склі автобуса; дід Микола, який допоміг зібрати подарунки для зайчика; дідусь із довгою білою бородою, який подарував Улянці чарівні парасольки; квітка цикламену – охоронець школярки Наталочки; ялинкова іграшка Настуні – дідусь-лісовичок.

Своєрідний «моральний експеримент» – у центрі сюжету казки, яка дала назву усій збірці, – «Тисяча парасольок». У ній помітні алюзії з твором Валентина Катаєва «Квітка-семибарвиця», і у пригодах та характері Улянки, і в морально-етичному звучанні. Якщо у казці В. Катаєва дівчинка Женя може здійснити сім бажань, то Улянці достатньо й одного «експерименту» з парасольками, щоб зрозуміти, що цінність життя – у вмінні ділитись, товаришувати, мати з друзями спільні захоплення. Доповнюється морально-етичне звучання казки «Тисяча парасольок» екологічною темою: «Дівчатка ховалися то тут, то там під розлогими кронами-парасолями, перебігали з-під одного дерева під інше і так голосно сміялися, що навіть сонце визирнуло крізь проталину в хмарі. А дощ шумів, розлився теплими калюжами, – ще цього літа не було такого веселого, такого сліпого дощу! Зелені парасолі намокали, краплі пробирались-таки поміж листя, але хіба то біда? Від дощу ростеться краще!» [68, с. 20].

Отже, притчевість на рівні поезики авторської казки у збірці Зірки Мензатюк «Тисяча парасольок» є поєднанням інтелектуального письма з доступністю змісту і форми, що свідчить про подвійну адресованість, глибину морально-етичних узагальнень, до яких спонукає авторка читачів, і юних, і дорослих.

2.2. Текстуальні форми наративної організації повісті «Ангел Золоте Волосся»

Повість для школярів «Ангел Золоте Волосся» З. Мензатюк [64] видана напередодні Різдва, і хоча події в ній відбуваються не в цю пору, та, на наш погляд, книжку можна вважати справді різдвяною – адже авторка запрошує своїх читачів у диво.

Автор починає цю історію із констатації факту: «Життя – паскудна штука» [64, с. 5], а далі героїня повісті Галя ділиться із читачем, у чому полягають її неприємності. Так, й власне ім'я їй огидне, коли в душі немає миру. Ніби батьки не могли назвати її інакше. Дівчинка в такому віці, що реагує навіть на невинні жарти однокласників, які співають пісеньку про «Галю, яка несе воду»: «Хлопці частенько наспівують їй цієї пісні, особливо Сашко Гнатенко, з яким вона сидить за одною партою. І щоразу Галя червоніє з досади. Для повного щастя у їхньому класі навчається ще й Іванко, непоказний хлопчина-двієчник, і Галі зовсім не хочеться, щоб він за нею «вився» [64, с. 5].

Висновки про своє сумне існування робить сама головна героїня. Тут ми маємо нагоду фіксувати внутрішню фокалізацію, яка стратегічно акцентована на передісторії подій, про які йтиметься у повісті та психологічних переживаннях протагоністки. Читач на початку оповіді дізнається, що родина Галі бідна, тому вона не може дозволити собі елементарних речей і ніде не була. А ще й трапилося справжнє лихо – захворів молодший братик, він може стати інвалідом. На лікування потрібні шалені гроші, і немає гарантії, що воно допоможе. Детально описує нараторка подію, яка ускладнила й без того нелегке існування її родини: «Узимку на ковзанці Степанко, менший Галин братик, зламав ніжку, складний перелом, потрібна операція, і дай Боже, щоб лише одна. До ніжки припасували недоладний апарат, і ось уже четвертий місяць їхній Стаканчик (так Галя жартома називає брата: Степанчик-Стаканчик) лежить у лікарні, і його перебуванню там кінця-краю не видно. Мама геть змучилася, змарніла, схудла, під очима в неї залягли синці. Їй,

напевно, доведеться звільнитися з роботи. Тоді жити стане ще скрутніше, грошей катастрофічно бракуватиме, отже, знову – прощавай, літня мандрівко, прощавайте, бодай сякі-такі обновки. Та найгірше не це, а жалібні Степанкові очі на бліденькому личку. Він, бідолашко, вже навіть не плаче, хіба тихесенько скімлить, коли йому роблять черговий укол» [64, с. 6].

Ще одна подія ускладнює Галине життя: улюблена вчителька вийшла заміж і поїхала в інше місто, а замість неї тепер викладає людина, яку Галя не любить і не розуміє.

І коли здається, що у житті немає жодного просвіту, вона поринула у переживання, відбувається містичні події, що спричинили появу у наративній стратегії повісті ще одного фікційного масиву – вторинної умовності, що виявляється початково у спілкуванні нараторки з Ангелом Золоте Волосся, а потім і подорожами з ним в уявлювані нею світи. Такий наративний прийом притаманний фентезійним наративам, але в аналізованій повісті Зірки Мензатюк він не є основним, тому головною є все ж реалістична сюжетна лінія, а саму повість можемо віднести до реалістично-фантастичних (пригодницьких).

Поява у творі фантастичного персонажа з біблійним іменем говорить про незаперечну віру головної героїні у перемогу сил добра й справедливості: «Моє ім'я нічого тобі не скаже. Воно не модне й ще давніше, ніж твоє, повернувся до Галі юнак. Тому краще називай мене Ангелом Золоте Волосся. Він сидів, спокійний, замріяний, і дивився у вікно. Скисний призахідний промінь падав йому на обличчя, на світле волосся, що сягало плечей. Від того здавалося, мовби його лице обрамлене золотом ясним осяйним німбом. Він був добрий. Саме так: добрий, без найменшої тіні зла. Галя відчула чи то вгадала це, мабуть, тому й не злякалася» [64, с. 11];

Очікування читача підтверджуються роздумами нараторки про появу прекрасного Ангела в її житті: «Щойно Галя збагнула, що перед нею ангел, як десь глибоко в грудях замірило потаємне зухвале й безглузде бажання, в якому вона не хотіла собі зізнатися, проте воно муляло, мов камінець під п'ятою. Їй

хотілося... дива. Бодай маленького, але справжнього, неземного, чогось такого, що тільки ангели вміють» [64, с. 13].

Поява фантастичного персонажа оприявнює стратегічний прийом авторки, яка з його допомогою вводить в художню тканину повісті вже традиційну для її творчості пізнавальну історію. Цього разу Ангел запрошує дівчинку в мандрівку у далеке минуле, в Київ 11 століття, щоб познайомити її з хлопчиком-ровесником, який має одне найбільше прагнення – малювати. Отак разом з ангелом та Галею і читачі дізнаються про видатного київського митця-іконописця Алімпія (Аліпія), про якого згадується в Києво-Печерському патерику.

Треба зазначити, що роль янгола у творі важлива, але найголовніше відбувається в серці дитини. Янгол показує дівчинці минуле, коли будували храми Києво-Печерської лаври. Для дитини, яка майже ніде не була, така мандрівка надзвичайно корисна, бо Галя побачила інших людей та інші місця, хай і дивовижним чином. Вона вивчає частинку живої історії та культури рідної землі, що допомагає їй ствердитися і в сьогоденні. Бо якщо знаєш трохи більше за інших, це у будь-який момент може стати в нагоді.

Головна героїня, потрапивши в екстремальну ситуацію, згодом робить багато відкриттів. Приміром, розуміє, що братик-шибайголова – це краще, ніж братик-інвалід. Або ж дізнається, що однокласниці не такі вже й погані, хоча й хвалькуваті. А хлопчиськові, який її постійно дражнить, дівчинка, як виявилось, просто подобається.

Завдяки доброті інших Галя вчиться інакше дивитися на людей. Однокласниця, яка постійно хизувалася своїми подорожами за кордон, в дійсності хоче простого родинного спілкування і прагне звичайної прогулянки на природі з шашликами й піснями. Ненависна вчителька виявляється мудрою і порядною. Та й сама Галя змінюється, стає самостійною, вчиться куховарити, слідкує за домом, не потребує контролю батьків у навчанні. Хоча вона ледь не наробила помилок у щирому прагненні врятувати братика. Навіть пробувала мити машини на перехресті і просила гроші в метро у небайдужих людей.

Розповідаючи про свої вчинки, нараторка застерігає юних читачів від подібного, бо такий бік життя неоднозначний і небезпечний, тому легко потрапити у чисельні пастки. У таких випадках, певно, саме віра і може втримати від хибного шляху. Тому Ангел Золоте Волосся – на сторожі її серця.

Конструктивним принципом організації повісті «Ангел Золоте Волосся» З. Мензатюк виступає інтертекстуальність, яка виявляє себе на наративному рівні через сюжетні, стильові, жанрові, художньо-образні запозичення.

Міжтекстові зв'язки у досліджуваному творі простежено через наявні стильові коди інших епох, культур, літератури, творів тощо. Присутність «тексту в тексті» створює у повісті З. Мензатюк явище багатоплановості твору, розширює асоціативні можливості художнього письма, утворює індивідуальність авторки через складну систему міжтекстових співвідношень.

Важливого наративного характеру в повісті З. Мензатюк набуває паратекстуальність, яка на матеріалі досліджуваної прозової спадщини репрезентована переважно передтекстуальним комплексом – власне заголовком. Так, Ангелом Золоте Волосся, названо ангела, зображеного на одній зі старокиївських ікон.

Розкриваючи усю складність і многогранність людського буття, авторка вживлює у контекст повісті вербальні маркери української культури, синтезуючи в одній площині синхронні й діахронні зрізи: «Вона верталася з лікарні, світу білого не бачачи, така туга її оповила. Перетнула Михайлівський майдан, і раптом в очі сяйнуло сліпуче світло. Аж спинилася. Підвела голову – то сонце, що прозирнуло із-за хмар, осяяло крилату фігуру ангела на Михайлівському Золотоверхому соборі, і яскравий відблиск упав просто на неї. Бані собору височіли на тлі низьких лілових хмар, ясні та блискучі після недавнього дощу, наче видиво щастя, наче райські палаци, і Галя несподівано для себе рушила у браму під дзвіницею» [64, с. 9].

Продуктивними виявилися інтертекстові одиниці біблійної, язичницької та фольклорної семантики, які, незважаючи на часопросторову дистанційованість від контекстного хронотопу та певну еkleктичність,

органічно вживлюються в смисловий каркас повісті: «Пригадалося, що бабуся ставила свічку перед розп'яттям. ... Глянула на іконостас: там обабіч царських врат були зображені Ісус Христос і Божа Мати. Вони в церкві найголовніші, тому Галя не посміла турбувати їх. На іконі за Ісусом Христом вродливий ангел у блискучих латах поборював сатану. Він був заклопотаний. Тож дівчинка звернула погляд ліворуч. Там, поруч із Божою Матір'ю, стояло ангельське воїнство – здається, так називала цю ікону бабуся Віра. Передній ангел дивився прямо на Галю, ніби хотів спитати, чого та прийшла. Тож вона запалила свічку й поставила перед ангелами» [64, с. 10].

Зауважимо, що повість З. Мензатюк наскрізь насичена різнотипними інтертекстуальними знаками, що, з одного боку, визначає наративну настанову тексту, з іншого – надає твору полідіалогічного характеру в літературній спадщині досліджуваного періоду. Явище «тексту в тексті» вказує також на високий інтелектуальний потенціал твору.

На наш погляд, найбільший вияв у повісті З. Мензатюк мають такі форми інтертекстуальності, як цитування, ремінісценції та алюзії. Так, прийом ремінісценції – «відчутний у літературному творі відгомін іншого літературного твору, що виявляється у подібності композиції, стилістики, фразеології тощо. Це авторське нагадування читачеві про більш ранні літературні факти та їх текстові компоненти. За своєю функцією, літературною суттю ремінісценція подібна до стилізації та алюзії, однак, на відміну від них, вона неусвідомлена автором і виникає внаслідок сильного впливу на нього творів інших письменників» [18, с. 138].

Вважаємо, що в повісті «Ангел Золоте Волосся», наявна алюзійність героїнь Галі і Поліанни, відомого персонажу твору Елеонор Портер. Полліанна теж шукає новий шлях іншого життя: без печалі і смутку, страждань і сліз. У сюжеті настає такий момент, коли героїня повісті виявляється на роздоріжжі: одна дорога веде до самотності, а інша – до самовдосконалення особистості. Дівчинка вибирає найважчий – шлях подолання труднощів. Героїня, проходячи через безліч складнощів, все-таки знаходить свій сенс життя й мету

в цьому місті, а саме: служіння тим людям, яким вона дійсно дуже потрібно. Заради цього варто жити і радіти кожному новому дню. У результаті події складаються таким чином, що духовна сила Поліанни рятує не тільки все місто Белдінсвіль, а й дівчинку. Завдяки Полліанні місто знайшло щастя, любов і надію у світле майбутнє.

Галя теж шукає свій шлях, намагається виконати пораду Ангела – щодня шукати у житті щось добре. Але «гра в радість» дається дівчинці значно важче, ніж Поліанні.

Так за допомогою алюзії, авторка повісті показала нам становлення особистості Галі. Дівчинка йде важкою дорогою дитинства, переступаючи через усі перепони, що зустрічаються у неї на шляху. Це важливий період дитинства, формування особистості, період, який вона з честю пододала й сформувалася як сильна, незалежна людини.

Авторка повісті розвиває тему християнства й християнського способу життя, а саме – служіння людям, добротворення. Мова повісті жива й барвиста. Де потрібно – кумедний і реалістичний сленг та жаргонізми, де потрібно – трохи урочистий, але все ж розмовний стиль. Помітно, що авторка добре почувається у всіх використаних лексичних пластах. У цьому творі релігія жива, викликає повагу. Віра допомагає головній героїні прогнати темряву зі свого серця. Але це непросто, і для того самій людині потрібно багато чого зрозуміти й пережити. Дитяча віра сильна і така чиста.

Повість виконує також виховну й дидактичну роль. Цей твір, на нашу думку, вчить читачів, як бути щасливими, як привернути до себе людей і як, будучи самотнім і нещасним, вірити в себе й радіти кожному новому дню. Але головне, чого вона вчить, – допомагати ближнім своїм.

Отже, наративні стратегії повісті З. Мензатюк «Ангел Золоте Волосся» несуть вагоме смислове навантаження, формуючи насамперед емоційно-оцінне тло контексту, зумовлюючи потрібну комунікативну реалізацію авторського задуму. Інтертекстуальні пошуки, наявні й реалізовані категоріями паратекстуальності, спроектували художньо-естетичний діалог,

інтелектуально-філософський дискурс, що репрезентує текст авторки в кореляції з іншими крізь площину всього літературного простору. Найбільш повно у авторській нарації представлені такі форми інтертекстуальності, як цитування, ремінісценції та алюзії. Власне авторською викладовою стратегією постає уведення до художньої палітри інтертекстуальних кодів.

2.3. Художній наратив історії в авторській інтерпретації у повісті «Як я руйнувала імперію»

Своєрідною за своєю наративною структурою, способом змалювання історичних подій, а відповідно й жанровою модифікацією та ідейним змістом є повість Зірки Мензатюк «Як я руйнувала імперію». Цей твір вже з часу своєї появи на полицях книгарень викликає неоднозначні відгуки й оцінки. Але, попри закиди у художній недосконалої й схематизмі, він одним із перших в українській літературі розкриває трагедію становлення особистості в тоталітарній державі. Т. Качак, звертаючись до розгляду новаторських тем в українській літературі для дітей та юнацтва поч. ХХІ ст., зазначає: «Постколоніальна тенденція виявляється в порушенні надзвичайно складної теми дитинства та життя дітей за радянського режиму, в роки розпаду СРСР та пострадянського періоду. Образи дітей перехідної епохи, які беруть участь у боротьбі за незалежність своєї держави та уособлюють вільне молоде покоління, постулюють у підліткових повістях С. Процюк («Варвари», «Вітроломи»), Зірка Мензатюк («Як я руйнувала імперію»), Олена Захарченко («Хутір»))» [34, с.103].

В. Кизилова, аналізуючи повість, робить висновок про важливість художнього часу в наративних стратегіях, застосованих авторкою: «Як бачимо, художній час, переданий Зіркою Мензатюк в історичній повісті для підлітково-юнацької аудиторії «Як я руйнувала імперію» за допомогою маркерів доби (предметних реалій, специфічної радянської лексики, опису житла, одягу, особливостей побуту, дискусій і суперечок на політичні теми, особливостей інтерпретації релігійного питання, своєрідності розкриття

внутрішніх мотивів поведінки персонажів тощо) увиразнює її жанрову домінанту. Історичне мислення письменниці, її відчуття епохи розкривається синтезом елементів хронотопного комплексу, своєрідністю komponування художнього світу, єдністю художньої тканини твору. Його структурна побудова увиразнює змістові властивості, допомагає створенню цілісного художнього світу, є засобом індивідуальнохудожньої реалізації письменницького сприйняття подій минулого. Авторська модель репрезентації історичних явищ, подій стимулює динаміку національного духу, забезпечує довготривалу актуальність твору» [43, с.128].

Наративні стратегії авторки спрямовані, перш за все, на розкриття модусу національної ідентичності. Це досить складне поняття, яке побутує в психологічному, культурологічному й літературознавчому дискурсах. Т. Урись, досліджуючи модус національної ідентичності, подає таке визначення: «Одним із різновидів ідентичності особистості, що вважається найбільш дискусійною і проблемною сьогодні в суспільстві, є національна ідентичність. Для осягнення змісту цього концепту важливі корелятивні категорії, такі як «нація», «національна ідея», «національний характер» та «ментальність»» [98, с. 30]. Крізь призму виявів модусу національної ідентичності можемо розглянути засоби характеротворення в повісті Зірки Мензатюк «Як я руйнувала імперію»).

О. Гриневич вважає, що в основі сюжету цієї повісті – своєрідна «гра в національну ідентичність»: «Зокрема, у повісті Зірки Мензатюк «Як я руйнувала імперію» ігровим моментом, своєрідним карнавалом є перевдягання» [8, с.52]. Дослідниця, аналізуючи імена протагоністів, вбачає в цьому елементи карнавалу.

Вважаємо, що в аналізованій повісті маємо справу не скільки з перевдяганням, скільки з прийомами створення іронії, які притаманні їй як справді якісному текстові для підлітків, у якому і стиль оповіді наслідує підліткову манеру, та й гомодієгетичним наратором виступає підліток –

дівчинка Яринка, яка розповідає про події, учасником яких стала вона та її друзі – Півонія, Ігрек (Ігор) та Микола на літніх канікулах.

Формування поняття «нація» відбувається у підлітковому сприйнятті крізь призму «тріску імперії» – Радянського Союзу. Маркерами національного в повісті виступає протиставлення топосів – село на Буковині / столиця / місто біля моря; імен протагоністів – Півоня, Ярина / Нінель, Даша. Прийом протиставлення є основним і у сюжеті: одні персонажі чекають дорослішання, щоб стати зразковими комсомольцями, а інші – щоб вступити у Рух.

На перший погляд схематично створені курйозні побутові ситуації відображають усю абсурдність радянського буття, коли будь-які вияви національного (природа, пісня, мова) сприймаються як «інакші», але не «чужі», а навпаки, рідні, близькі. Національний колорит також є маркером розгортання модусу національної ідентичності. Це й мальовничі буковинські пейзажі, і поєднання палкого відстоювання церкви й одночасного вірування у чортів та відьом (баба Софрониха), і місцеві фольклор, і діалект. Усе це створює ілюзію існування своєрідного живого мікрокосму всередині загнилої імперії, з якого й виривається та буйна сила, що руйнує її. Простежується національна ідея й у репліках персонажів-підлітків: «Наші люди погані! – вибухнула я. – Мови їм не треба! України не треба! Лиш би напхати череву! За церкву стояли, бо то не задурно. Боженько нагородить, подарує Царство Небесне. А за Україну? Там яка нагорода, крім хіба що Соловків? Хто готовий покласти за неї голову, коли ковбаса дорожча?» [69, с. 230–231].

Ознаками настання невідворотних змін є згадки у повісті про Чорнобильську трагедію, про недолугих і шизофренічних політиків та інші реалії радянського суспільства кінця 80-х років ХХ ст. Тонко простежує авторка і біду будь-якої нації, втілену в образах тих, кому байдуже, якою мовою говорити і в якій країні жити. Авторка натякає на сучасне воєнне лихоліття на сході України та його причини.

Одним із виявів модусу національної ідентичності у повісті можна назвати і «моду на національне» – читання заборонених книг Андрієм, історію

про червоні штани Ігрека тощо. Такі епізоди введені в полотно повісті з метою показати різні типи патріотизму – від байдужого споглядання за діями інших людей до рішучих акцій, які й спричинили розпад «імперії».

Формами вияву модусу національної ідентичності в повісті «Як я руйнувала імперію» Зірки Мензатюк є прийом протиставлення, іронічна нарація, створення національного колориту, зображення реалій імперії, що загниває, а значить, приречена на знищення. Сучасним підліткам потрібні такі художні твори. Адже вони не тільки зображують реалії тоталітарної держави, а й спонукають до збереження національної пам'яті й усвідомлення своєї національної приналежності.

Отже, наративні стратегії повісті Зірки Мензатюк «Як я руйнувала імперію» полягають у своєрідності компонування художнього світу, єдності художньої тканини твору. Її структурна побудова підкреслює смислові властивості, допомагає створенню цілісного художнього світу, є засобом індивідуально-художньої реалізації письменницького сприйняття подій.

2.4. Фантастичні й пригодницькі елементи нарації у діалогії «Таємниця козацької шаблі» та «Дике літо в Криму»

Діалогія Зірки Манзатюк про пригоди школярки Наталочки Руснак «Таємниця козацької шаблі», «Дике літо в Криму» являє собою не тільки сюжетну й тематичну єдність, але й відзначається специфічно однаковою для обох повістей наративною стратегією викладу.

Повість Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі» у визначенні жанрових ознак виділяється багатогранністю. Попри свою спрямованість на юного читача, вона має переплетення детективного, пригодницького, історичного та фантастичного різновидів, кожен з яких своєю чергою має своє ідейне навантаження. Трактувати ідею детективно-пригодницької повісті «Таємниця козацької шаблі» можна так: визначення історичного минулого як повчально-морального спадку для сучасності; формування національної свідомості та спроможність збереження національної символіки для

майбутнього покоління. Те, що твір розрахований на юного читача, ми можемо припустити, бо автор застосовує спеціально елементи фантастики як інструменту задля досягнення насамперед виховної мети та передбачаючи популярність серед читачів. Такий прийом стає дедалі більш поширеним серед сучасних українських прозаїків, які працюють у царині літератури для дітей та юнацтва.

На думку Ц. Тодорова: «Вираз «фантастична література» означає певний особливий різновид літератури або, як зазвичай кажуть, літературний жанр. Вивчення літературних творів з точки зору жанру – справа особливо важлива. Наше завдання полягає в тому, щоб відшукати в багатьох текстах певне правило їх побудови, що дозволяє нам назвати ці тексти «фантастичними творами...» [97, с. 6].

Простежуючи фантастичні елементи в повісті, насамперед необхідно відмежовувати історизм, який разом із фантастикою тісно вплетений у сюжетну канву. Зірка Мензатюк вдається до описів трагічної битви 1651 року під Берестечком, застосовуючи фантастичний елемент «мандрівка головної героїні у минуле»: «Наталочка збагнула, що вона якимсь дивом бачить саме ту трагічну п'ятницю 30 червня 1651 року, третій день Берестецької битви» [67, с. 39]. Наявність історичної тематики в будь-якому творі уже підкреслює значення історичної пам'яті для сучасності, сприяє формування національної свідомості та розвиває патріотичні почуття. Але коли у ньому є фантастичність, це працює як допоміжний засіб для їхньої реалізації. Вибір юного читача є доречним та не спонтанним, так як майбутнє залежить від теперішнього сприйняття та усвідомлення нашого історичного минулого.

Унікальність стилю авторки в тому, що вона не вдається до переказу історичної сюжетної лінії, роблячи цим повість історичною, а описує хід військових баталій. Письменниця досить точно описує військові події, та в хронологічному порядку передає битву, змушуючи читача відчувати та поринути в ту атмосферу: «... а попереду крився за білою заслоною польський стан, величезне 150-тисячне військо. Шляхта, посполите рушення, німецькі

драгуни й рейтари. Король Ян Казимир зібрав, кого лиш міг, стягнув до Берестечка пів Європи, аби тільки здолати Хмельниччину, здолати повсталу Україну... Козаків стояло менше: тисяч сто, і з ними татари. Хан чатував на коні, мов хижий орел-степовик. Супився, хмурився, йому не подобалась рутвяна, багниста долина, в якій грузли його верхівці, не подобалася затятість супротивників – легкої здобичі не буде, це він бачив надто добре... І ляхи рушили: могутньою хвилею рвонула вперед кіннота. Ревма ревли гармати, дзвеніли шаблі, іржали коні, дико скрикували звитяжці, сходячись у двобої [67, с. 65].

Однією із жанрових властивостей творів із фантастичними елементами є синтез наукових та художніх форм пізнання у сприйнятті читача. Такий прийом дозволяє автору органічно поєднати оригінальні риси жанру та специфіку художніх фантастичних елементів.

Моделювання фантастичного світу допомагає авторці в акцентуванні уваги на проблемах, що декларують тема та ідея твору. Щоб вплинути на свідомість юного читача, Зірка Мензатюк обережно вкраплює фантастичні елементи, намагаючись не перевантажити ними повість. Незвичайне та фантастичне вимальовується уже на початку художнього твору із появою привида – знайомого дядька Богдана, і у подальшому розвитку подій з'являється у ключових моментах вчинків головної героїні. Фантастичність у повісті окреслюється кількома елементами: персонажі та дієвість.

Зазвичай у фантастичних творах головним є супергерой, лише якому під силу врятувати Всесвіт. У пригодницькій повісті Зірки Мензатюк – це звичайна дівчинка Наталка, яка не має якихось переваг чи то надздібностей, крім захоплення історією своєї країни та бажання перешкодити продаванню старовинної козацької шаблі за кордон. Вивезення нашої культурної та історичної спадщини за кордон є проблемою сучасної України. Її вирішення, на думку авторки, під силу дівчинці Наталці, яка є образом сучасного покоління, від котрого залежить доля майбутнього України. Таке ідейне навантаження від авторки твору завдяки дієвості головного персонажа ми

також окреслюємо як фантастичний елемент (попри те, що головний герой – це вигаданий, але не фантастичний персонаж).

Посилаючись на те, що повість є пригодницькою, за класикою жанру, авторка пов'язує усі події із подорожжю. Така тактика дозволяє поєднати минуле та сучасне, а точніше – здійснення подорожі у часи козацької доби. За задумом головних персонажів повісті – сім'ї Руснаків – відшукати якомога швидше козацьку шаблю, здійснивши подорож Україною на своєму старому автомобілі на ймення Машка. Берестечко, Кам'янець-Подільський, Дубно, Тараканівський форт, Олешки – географія поїздки головних героїв. Але здійснюючи цю подорож, фіктивно вони потрапляють у наше історичне минуле. За допомогою фантастичного елемента «бачення Наталкою подій минувшини» письменниця поєднує минуле та сучасне. Автомобіль родини Руснаків Машка наділена людськими якостями розуміння та співпереживання своїм господарям: «Машко, будь ласка, якомога поквапся!» – благала Наталочка. І враз вона помітила, що їхнє авто мчало швидше і швидше. «Чи мені вже мариться?» – подумала вона. Але ж ні, за вікнами аж стугонів вітер, придорожні дерева злилися в суцільну зелену смугу. У Машку мовби вселився реактивний двигун! Відстань до чорного авто потроху меншала, ось вони й зовсім наблизилися, ще трохи – і Машка його обжене! Джип нісся, мов чорний смерч. Машка летіла, мов блискавка!» [67, с. 86].

Повість «Таємниця козацької шаблі» розповідає не лише про подорож у часі та просторі. З головною героїнею Наталкою трапляється ще одна пригода: вона провалилась у колодязь й потрапила у справжню давнину й блукає під склепіннями казематів, тунелів. Її пригоди нагадують мандрівки головної героїні казки Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див». Таке фантастичне моделювання відкриває внутрішній психологічний світ Наталки: «Хто тепер порятує шаблю?». «Головне – не впадати у відчай». «Наталоччине серце стиснув жаль, що така вона невдатна й безталанна, що пропадає ні за що, ні про що, та ще й з власної вини; по щоці покотилася гаряча крапля...» [67, с. 27].

Інший епізод, коли Наталка, завдяки потраплянню до заповідника у Берестечку, отримала здатність перенестися у минуле і стати очевидцем бою за участі Богдана Хмельницького проти польської шляхти. Юний читач, завдяки такій наративній стратегії, може повірити у власні сили, часто продовжуючи далі із своїм літературним персонажем фантазувати та мріяти, а це забезпечує формування у нього самостійного критичного мислення та естетичних смаків.

Головних героїв письменниця моделює реалістично, без особливих зауважень, а навпаки, їхні риси характеру, сімейні стосунки нічим не відрізняються від інших. Проте злочинці – протилежні в усіх проявах. Це родина чортів, котрі маскуються під нових українців. Жвавий інтерес юних читачів до усього казково-фантастичного спонукає авторку до творення одночасно цілої палітри фантастичних персонажів: привид, родина чортів, добірне товариство, пан Щуровський.

Фантастичність, навіть в більшій мірі казковість, окреслюють події та вчинки героїв повісті. Наталка здійснює так званий ритуал – скріпила не вигідну угоду з юним чортиком Антипком, згодом ще й побувала на відьомському банкеті у Підгорецькому замку. Здебільшого всі ці чудернацькі події та халепа, куди потрапляє головна героїня, є підтвердження лише того, що Наталка, як будь-яка дитина, є допитливою дівчинкою: йде туди, куди її ніхто не кличе, робить необачні вчинки. Письменниця уникає присутності дорослих у цих подіях, залишаючи маленьких персонажів наодинці із конфліктом та проблемою. Це допомагає звернутися до дитячої психології, а фокусування авторки на необачних дитячих вчинках робить акцент на самовихованні читача.

Відповідно до класичних канонів детективно-пригодницького твору, фінал – завершення розслідування, викриття підступних планів нечистої сили у образі чортів та, як того вимагає твір, написаний для юного читача, перемога головних персонажів. Згідно з нетрадиційними правилами фантастичних

творів (особливо для юних читачів), головні герої рятують (у повісті «Таємниця козацької шаблі» історичну спадщину) та перемагають.

Сучасна українська проза для дітей постійно збагачується новими творами, у яких переважають елементи фантастики або фантастичне поєднується з реалістичним й створює міцний фундамент для створення пригодницької літератури. У «дорослій» літературі міцні позиції займає пригодницький роман – «метажанр, художні твори про подорожі, відкриття, сміливі наукові експерименти, авантюри або героїчні вчинки, які характеризуються гострою інтригою, заплутаними сюжетними лініями, фантастичними колізіями та напруженою фавбулою. Такі твори близькі до авантюрного роману та детективу, пов'язані з науковою фантастикою» [52, с. 269]. У літературі для дітей досить популярними є повісті, в яких пригоди головних героїв виконують функцію сюжетного стрижня та є одним із засобів характеротворення.

Розглядаючи пригодницькі твори як явище масової літератури, Т. Табунщик зазначає: «можемо говорити про пригодницьку літературу як наджанрове утворення зі своєю цілком усталеною поетикою, що лише модифікується, а не вигадується кожного разу по-новому. При цьому категорія «пригоди» має такі основні ознаки: випадковий збіг як монтажна основа пригоди; раціональні мотивації як корегуючий елемент пригодницької композиції; реальний драматичний підтекст; атмосфера дива; сувора реалістична вмотивованість; динамічна нестабільність; наявність моралі, своєрідного наставницького аспекту» [92, с. 270].

Система образів у пригодницькій повісті чи романі, як правило, полярна: всі персонажі поділяються на ворогів і друзів головного героя. Образи негативних персонажів розроблені не менш докладно, ніж позитивних. Найчастіше – це антиподи головного героя. Вони так само сильні, розумні й винахідливі, однак при цьому мають злі наміри та підступні задуми, піклуються про власну вигоду на шкоду інтересам, а іноді й життю оточення. Таке протиставлення характеризує гуманістичну спрямованість

пригодницької літератури. Цінними виявляються не стільки «надлюдські» можливості героїв, скільки їхні людські якості. Тому пригодницька література розвивається в руслі загальнолюдських етичних уявлень.

М. Бахтін [3] зазначає, що реальний час в пригодницьких жанрах змінено: він стислий, рухається швидше, майже не змінюючи героїв, розбитий на ряд коротких відрізків (авантюр), тому безліч подій відбувається раптово. Що ж стосується простору, то він механічно збільшується для того, щоб дати місце для різноманітних пригод. Як правило, цей простір є для героїв чужим, а то і зовсім екзотичним. У своїй статті [70] Л. Мошенська, аналізуючи способи побудови «простору пригод» в історії західної літератури, приходять до висновку, що це завжди екзотичний «безлюдний острів», на якому письменникові «все можна». Від острова Монте-Крісто до Острова скарбів Стівенсона, від фантастичного «Загубленого світу» до детективного «Східного експресу», від «Таємничого острова» Жуля Верна до вікторіанського Лондона Шерлока Холмса, дії пригодницької книги розгортаються в герметично замкнутому просторі. Те ж саме стосується й аналізованої діалогії Зірки Мензатюк.

Друга її частина – «Дике літо в Криму» – це яскравий зразок сучасної дитячої пригодницької літератури. Однією з причин вибору письменницею такого метажанру є притаманна авторці тяга до зміни місць, до подорожей. Назва твору ускладнює загадку, яку читачеві належить розгадати, містить натяк на «дикі» перипетії, що відбуваються з героями на українському мальовничому півострові, та лежать в основі сюжету. Це є ще одним характерним елементом пригодницької літератури.

Допомагають розкрити таємницю герої, серед яких, як і годиться в пригодницькому творі, зустрічаються протилежні типи: герой благородний і герой-лиходій. Позитивні герої у цій повісті З. Мензатюк сміливі, мужні, здатні на благородні вчинки, вони «ведуть чесну гру», на відміну від лиходія, який, за законами пригодницького жанру, має право на підлість, напад зі

спини. Родина Наталочки – наратора повісті – це чудова українська сім'я, яка разом з друзями вирушає на відпочинок «дикунами».

Чотири групи персонажів, що презентують образну систему повісті, — це чотири версії людських характерів: справжня україночка Наталочка, суворий і принциповий Северин, негативний Антипко, татарські діти Асіє та Абдюль. Вони ніби ілюструють основні ментальні портрети: Наталочка – представниця центральної України, жвавість, готовність знаходити компроміс, захищати інших; Северин – типовий західняк, пластун; Антипко – зло, підступність; Асіє та Абдюль – стриманість у емоціях. Зірка Мензатюк не ідеалізує своїх героїв, але правдиво змальовує добрими, щирими, сміливими, неодноразово акцентуючи на позитивних якостях (наполегливість і витривалість Наталочки, кмітливість, мужність і відважність пластунів, стриманість і відданість татарських підлітків). Вони не бояться заради справи піти вночі на цвинтар, досліджувати ліс, гасити разом з дорослими пожежу, працювати у дачника.

У цій повісті Зірки Мензатюк орієнтальна проблематика поєднується з мотивами таємничого, загадкового, містичного, завжди привабливого для масового читача. Сюжет пригодницької повісті «Дике літо в Криму» побудований за стандартною схемою: зав'язка, пошуки втраченого, типи героїв, помічники, доквілля, ускладнення, щаслива розв'язка. Сюжет передбачає пошук об'єкта, в процесі якого герої вирішують складні завдання, долають різноманітні перешкоди. Така схема має назву квест.

Гра-квест, яку за законами жанру веде письменниця, оповідаючи про пригоди головної героїні складається із послідовності загадок, запропонованих Наталочці у вигляді SMS, які, як з'ясовує читач у кінці твору, шле їй домашній привид, що живе в квартирі приятелів батьків головної героїні: «Теленькнув Наталочин мобільний у рюкзаку. Прийшло смс, – невже від Северина? Ні, з прихованого номера: «Шукай, де тінь кипари». Що це? Від кого?» [3, с. 10]. Екзотичний колорит повісті створює морський топос повісті,

увиразнений художніми деталями: кипариси, персиковий сад, квіти каперсника, колючі кущі на стрімких схилах.

Протягом усього періоду пригод герої стикаються з різними загадками, що є елементами таємничості й вимагають вирішення. Дорогою трапляються пастки та неочікувані події, що ускладнюють, відтермінують або роблять емоційнішими пошуки.

У тексті наскрізною художньою деталлю, образом-символом є срібний пояс – кошовна річ, яка передавалась від покоління до покоління і вважалась своєрідним оберегом людини. «У татарів був звичай: коли дівчина виростала, батько дарував їй срібний пояс. То найкошовніша татарська прикраса, без якої ніяк не обійтись. Без пояса не було в чому на люди вийти. Без пояса ніхто заміж не брав. Гульнарі дістався пояс, гідний султани: найкраще творіння її батька. Усе своє вміння, всі дідівські таємниці мистецтва філіграні майстер уклав у пояс-шедевр» [65, с. 51]. Головним героям вдається відшукати спочатку світлину Гульнари, а потім і сам пояс. Його повернення справжнім власникам – встановлення історичної справедливості, відродження національної пам'яті, які стають підмурівком нескореності й свободи нації. Відродження традицій символізує продовження дідівської ювелірної справи старшим сином Мамутом, який реставрує знайдений срібний пояс і створює за його подобою новий.

Пошук скарбів як своєрідний перебіг пригод, розгадування таємниць і загадок, логічних головоломок забезпечує той пригодницький елемент, який є маркером, іманентним компонентом літератури для дітей та юнацтва. Іншими такими компонентами є казковість та фантастичні елементи.

За законами пригодницьких жанрів змодельовано й хронотоп повісті. За спостереженнями літературознавців, зазвичай у пригодницьких творах простір механічно збільшується для того, щоб дати місце для різноманітних пригод. Як правило, цей простір є для героїв чужим, а то й зовсім екзотичним. Такий він і в повісті Зірки Мензатюк «Дике літо в Криму», де основні події з героями відбуваються на мальовничому українському півострові.

«Дике літо в Криму» – яскравий зразок сучасної дитячої пригодницької літератури. Письменниця активно використовує у ній пригодницькі елементи. Назва твору ускладнює загадку, яку читачеві належить розгадати, містить натяк на «дикі» перипетії, що відбуваються з героями на українському мальовничому півострові, та концентрують розгортання сюжетної лінії.

Допомагають розкрити таємницю герої, серед яких, як і годиться в пригодницькому творі, зустрічаються протилежні типи: герой благородний і герой-лиходій. Аналізована повість продовжує розповідь про пригоди Наталочки, започатковані в «Таємниці козацької шаблі», та її протиборство з Антипом – фантастично-реалістичним персонажем обох творів, який і номінативно, й поведінково символізує зло, що чинить перешкоди на шляху до відкриття чарівних предметів (у першій частині – козацької шаблі, у другій – чарівного срібного татарського пояса).

Отже, у повісті Зірки Мензатюк «Дике літо в Криму» реальні пригоди головних героїв поєднуються з містичними подіями, вставними розповідями й легендами про долю й побут кримських татар. Це твір про загальнолюдські цінності, які є тим орієнтиром, до якого слід прагнути особистості на шляху дорослішання. Її пригодницький наратив орієнтований на інтереси юних читачів, містить загадки, цікаві деталі й захоплює несподіваними поворотами.

Однією зі складових моделі успіху Зірки Мензатюк є жанрова дифузія як основний принцип сюжетоутворення. Поєднання мелодраматичних елементів з детективними у творі «Дике літо в Криму», забезпечують популярність цієї повісті у масового читача, а введення елементів пригодницької поетики стало вирішальним фактором її успіху. Важливу роль у наближенні актуальної кримсько-татарської проблематики до масового читача зіграла покладена в основу сюжетоутворююча функція таємниці – характерний елемент пригодницької літератури.

ВИСНОВКИ

Виділивши й проаналізувавши наративні стратегії, які використовує З. Мензатюк у своїх художніх творах, написаних для підлітків, можемо зробити певні висновки.

У процесі розгляду теоретичних основ нараторологічного аналізу в виявилось, що під наративами прийнято розуміти розповідні твори будь-якого жанру й функціональності. Наратив в цілому виступає в ролі головної форми упорядкування й осмислення навколишнього світу, а в контексті літературознавства – як особливий конструкт, за допомогою якого через розповідь освоюється навколишня дійсність.

Основною характеристикою наративу є наративність – специфічна практика текстоутворюючого способу представлення світу і його фрагмента у вигляді сюжетних висловлювань, в основі яких лежить якась історія (фабула), заломлена під певним кутом зору.

Нараторологія досліджує у прозових літературних творах специфіку, форми, функціонування оповідей, а також моделювання фабул і сюжетів, типи оповідачів. Вона аналізує поетику прози, особливості різних типів розповіді. Учені зараз застосовують різноманітні підходи для інтерпретації та аналізу оповідних структур, зокрема й літературних творів для дітей та юнацтва. Незважаючи на наукову варіативність, ці підходи загалом мають одну мету: розглянути й збагнути особливості художніх творів, що дає змогу досягнути їхню художню й аксіологічну цінності.

Дослідивши основні наративні стратегії в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва, можемо стверджувати, що раніше художні твори для дітей та юнацтва в основному обмежувалися досить лаконічними в художньому плані історіями, покликаними прищепити дітям знання про довкілля. Тепер дитяча література все далі відходить від дидактизму. Певною мірою розвиток індустрії розваг, спрямованої на дитячу аудиторію, вперше дав дітям можливість вибору.

Одвічні духовні цінності необхідно формувати в сучасній молоді, спираючись на наукові знання психології дитини, з урахуванням змінюваності умов життя в соціумі. Тому у нових реаліях розвитку суспільства завдання національного виховання молоді набуває першочергового значення.

Сучасні письменники створюють широку жанрову палітру прози для юного читача, вдаючись до фольклору, історії, фантастики, пригодницьких та реалістично-психологічних творів. Найпоширенішою у літературних творах для дітей є оповідь від третьої особи. Така наративна стратегія дає змогу читачеві зануритися у художній твір, а після прочитаного самому проаналізувати його й отримати тему для роздуму. Насамперед це стосується історичної тематики, хоча письменники здебільшого по-своєму інтерпретують історичні події й не завжди дотримуються історичної правди. Цікавість до історичних подій у дітей виникає саме у старшому підлітковому віці, коли вони можуть реально дати оцінку минулому, проте такі українські герої, як козаки, гетьмани, полководці є яскравим прикладом для наслідування для дітей різного віку. Це допомагає дитині у становленні її особистості, формує у неї почуття патріотизму.

Ідентифікація з протагоністом, співпереживання йому, прийняття його цінностей як своїх відбувається здебільшого за допомогою «занурення» юного читача в художній, фікційний наратив автора.

У процесі аналізу творів З. Мензатюк, написаних для підлітків, з'ясувалось, що ця сучасна письменниця звертається до наративізації національної історії, сенсу людського існування, актуальних проблем сучасності, використовуючи різні оповідні стратегії.

Наявність фантастичних елементів та особливий тип оповіді дозволяють віднести художні твори, написані Зіркою Мензатюк для дітей, незалежно від їх жанрової й видової природи, до казкового наративу. Ознаки казкового наративу знаходимо у творах Зірки Мензатюк. Наприклад, наявність інтригуючих обставин, несподівані повороти подій, наявність активного героя та уведення героя невідомого. Частина творів Зірки Мензатюк різних років

характеризується розповіддю від першої особи – формою, що передбачає висунення на перший план суб'єктивної свідомості оповідача, що говорить від свого імені і є центром орієнтації читача в просторі художнього тексту. Так читач здійснює рецепцію в результаті поєднання двох точок зору: автора про наратора і наратора про самого себе, – на перетині яких народжується істина, висунута в центр оповіді.

Однак було зроблене припущення, що в літературних творах З. Мензатюк можна побачити зміни в наративних стратегіях, що свідчить про творчу еволюцію її ідіостилю. Для цього ми порівняли наративні стратегії її творів різних жанрових модифікацій.

Це дало можливість з'ясувати, що в книзі «Тисяча парасольок» Зірки Мензатюк кожна казка виступає як окремий твір, у ній немає наскрізних образів, вона не об'єднана спільним наратором, бо оповідь ведеться від імені справжнього (автора), а не фіктивного оповідача, натомість об'єднавчим чинником виступає хронотоп: фантастичні події й пригоди відбуваються на межі Прикарпаття та Буковини, звідки родом сама авторка (Коломия, міст через Прут, полонини, Самбор, Снятин, Хотин, Новоселиця, Косів тощо). Спільним для усіх творів є й ідейний зміст, пов'язаний з філософією кордоцентризму: найважливіше у світі – мати співчутливе й добре серце, відкриту до інших душу, тільки так можна досягти гармонії. Біблійна символіка, прихована у символічних образах, пронизує збірку, надає їй ознак неявного морально-етичного повчання.

Конструктивним принципом організації повісті «Ангел Золоте Волосся» З. Мензатюк виступає інтертекстуальність, яка виявляє себе на наративному рівні через сюжетні, стильові, жанрові, художньо-образні запозичення.

Міжтекстові зв'язки у досліджуваному творі простежено через наявні стильові коди інших епох, культур, літератури, творів тощо. Присутність «тексту в тексті» створює у повісті З. Мензатюк явище багатоплановості твору, розширює асоціативні можливості художнього письма, утверджує індивідуальність авторки через складну систему міжтекстових співвідношень.

Важливого наративного характеру в повісті З. Мензатюк набуває паратекстуальність, яка на матеріалі досліджуваної прозової спадщини репрезентована переважно передтекстуальним комплексом – власне заголовком. Так, Ангелом Золоте Волосся, названо ангела, зображеного на одній зі старокиївських ікон.

Своєрідною за своєю наративною структурою, способом змалювання історичних подій, а відповідно й жанровою модифікацією та ідейним змістом є повість Зірки Мензатюк «Як я руйнувала імперію». Наративні стратегії авторки у ній спрямовані, перш за все, на розкриття модусу національної ідентичності. Авторка послуговується прийомами іронії, які є ознаками якісного сучасного тексту для підлітків. У цій повісті стиль оповіді наслідує підліткову манеру, а гомодієгетичним наратором виступає підліток – дівчинка Яринка, яка розповідає про події, учасником яких стала вона та її друзі – Півонія, Ігрек (Ігор) та Микола на літніх канікулах. Формування поняття «нація» відбувається у підлітковому сприйнятті крізь призму «тріску імперії» – Радянського Союзу. Маркерами національного в повісті виступає протиставлення топосів – село на Буковині / столиця / місто біля моря; імен протагоністів – Півонія, Ярина / Нінель, Даша. Прийом протиставлення є основним і у сюжеті: одні персонажі чекають дорослішання, щоб стати зразковими комсомольцями, а інші – щоб вступити у Рух. На перший погляд схематично створені курйозні побутові ситуації відображають усю абсурдність радянського буття, коли будь-які вияви національного (природа, пісня, мова) сприймаються як «інакші», але не «чужі», а навпаки, рідні, близькі.

Диалогія Зірки Манзатюк про пригоди школярки Наталочки Руснак «Таємниця козацької шаблі», «Дике літо в Криму» являє собою не тільки сюжетну й тематичну єдність, але й відзначається специфічно однаковою для обох повістей наративною стратегією викладу.

Головних героїв письменниця моделює реалістично, без особливих зауважень, а навпаки, їхні риси характеру, сімейні стосунки нічим не

відрізняються від інших. Проте злочинці – протилежні в усіх проявах. Це родина чортів, котрі маскуються під нових українців. Жвавий інтерес юних читачів до усього казково-фантастичного спонукає авторку до творення одночасно цілої палітри фантастичних персонажів. Фантастичність, навіть більшою мірою казковість, окреслюють події та вчинки героїв повісті. Відповідно до класичних канонів детективно-пригодницького твору, фінал – завершення розслідування, викриття підступних планів нечистої сили у образі чортів та, як того вимагають твори для юних читачів, перемога головних персонажів. Згідно з нетрадиційними правилами фантастичних творів (особливо для юних читачів), головні герої рятують історичну спадщину та перемагають.

Отже, зіставлення наративних структур у книгах З. Мензатюк різних періодів її творчості дозволило підтвердити припущення про їх еволюцію за збереження сталих ознак: казкового наративу, використання реалістичного з вкрапленнями фантастичного. Це свідчить про переважання метанаративної стратегії у творах письменниці для підлітків. Водночас ці твори мають у своїй побудові елементи подієвої й фікційної нарацій, спрямовані на комунікацію із читачем, що перебуває у стані дорослішання.

У перспективі наукових пошуків – дослідження наративних стратегій творів інших сучасних письменників, адресованих юним читачам. Це дасть можливість окреслити основні моделі художньої прози, які можуть бути цікавими сучасним підліткам і сприятимуть розширення їхнього кола читання за рахунок творів українських письменників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабелюк О.А. Принципи виявлення дієгетичного / недієгетичного наратора в американських постмодерністських коротких оповіданнях. *Наука і сучасність* : зб. наук. пр.; нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ, 2005. Вип. 48. С. 205–217.
2. Барт Р. Введение в структурный анализ повествовательных текстов. Французская семиотика : От структурализма к постструктурализму. Москва : Прогресс, 2000. С. 196–238.
3. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Москва : Художественная литература, 1975. 504 с.
4. Бовсунівська Т. В. Основи теорії літературних жанрів : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 519 с.
5. Бондаренко Ю. Хронотопний аналіз тексту у світлі філософсько-історичних підходів до вивчення літератури. *Українська мова та література в школі*. 2007. № 4. С. 21–25.
6. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Київ : Довіра, 1992. 414 с.
7. Вещикова О. С. Наративні стратегії містичного у художньому творі (на матеріалі прози В. Шевчука, Г. Пагутяк, В. Даниленка). Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 10.01.06 «Теорія літератури» (035 – Філологія). Запоріжжя. 228 с.
8. Гриневич О. Національна ідентичність як гра (на матеріалі повісті Зірки Мензатюк «Як я руйнувала імперію»). *Літературний процес : методологія, імена, тенденції. Філологічні науки*. 2016. № 8. С. 51–54.
9. Гребенюк Т. В. Категорія події в рецептивно-комунікативній парадигмі аналізу літературного твору. *Слово і Час*. 2008. № 4. С. 50–56.

10. Гребенюк Т. В. Подія в художній системі сучасної української прози: морфологія, семіотика, рецепція : монографія. Запоріжжя : Просвіта, 2010. 424 с.
11. Гребенюк Т. В. Проблема віртуалізації наративу в контексті сучасних теорій модальності. *Сучасні літературознавчі студії. Постгуманізм та віртуальність: літературні виміри*. Збірник наукових праць. Вип.10. Гол. ред. Н. О. Висоцька. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2013. С. 118–129.
12. Гребенюк Т. В. Структура події у творі для дітей : рецептивно-психологічна парадигма літературознавчого аналізу. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст.* 2009. Вип. XXI. С. 247–254.
13. Гребенюк Т. В. Феномен недостовірної нарації в системі сучасних наративних студій. *Слово і Час*. 2016. № 6. С. 12–21.
14. Григорчук Ю. Ознаки притчевості повісті Віри Вовк «Каравела» : їх авторське осмислення, та художнє втілення. *Літературознавчі обрії. Праці молодих учених*. 2014. Вип. 19. С. 148–153.
15. Гром'як Р. Проблема включення українських традицій у сучасну наратологію. *Наративні виміри літератури : матеріали Міжнародної конференції з наратології; 23–24 жовтня 2003 р., м. Тернопіль / упоряд. І. В. Пануша. *Studia methodologica**. Тернопіль : Ред.-вид. відділ ТНПУ, 2005. Вип. 16. С. 10–19.
16. Дзись Г. Специфіка хронотопу в жанрі прозової мініатюри : фрагментарність, мозаїчність, часопросторові сполучення. *Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство : зб. наук. праць*. Вип. XVIII / ред. кол. Я. О. Поліщук та ін. Рівне : РДГУ, 2016. С. 125–135.
17. Ділі Дж. Основи семіотики. Львів : Арсенал, 2000. 230 с.
18. Дорофеєва Н. І. Словник-довідник із зарубіжної літератури. Харків : Світ дитинства, 2000. 192 с.

19. Драненко Г. Ф. Автор, наратор і протагоніст як агенти й суб'єкти перетину та перестанови (само)ідентичностей у сучасному біографічному дискурсі. *Питання літературознавства*. 2013. № 88. С. 89–105.
20. Жаркова Р. Є. Виростати в історіях : виховні можливості пригодницьких творів дитячої літератури. *Мільйон історій : поетика пригод у літературі та медіа* : зб. наук. матеріалів конференції (Бердянськ, 22–23 вересня 2016 р.) / гол. ред. О. П. Новик. Бердянськ : БДПУ, 2016. С. 49–50.
21. Женетт Ж. *Фигуры*. В 2-х томах. Том 1. Москва : Изд-во им. Сабашниковых, 1998. 472 с.
22. Женетт Ж. *Фигуры*. В 2-х томах. Том 2. Москва : Изд-во им. Сабашниковых, 1998. 472 с.
23. Іванюк Б. П. *Жанрологічний словник : лірика*. Чернівці : Рута, 2001. 92 с.
24. Капленко О. Наратив як модель світу : структурна побудова і проєкція на художній текст. *Слово і Час*. 2003. №11. С. 10–16.
25. Католик Г. Психологічний аналіз сучасної казки. *Література. Діти. Час* : Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. Тернопіль: Навчальна книга; Богдан, 2011. С. 42–45.
26. Качак Т. Дослідження літератури для дітей та юнацтва : наратологічний підхід. *Наукові записки. Серія : філологічні науки*. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2017. Випуск 162. С.127–138.
27. Качак Т. Б. Інтерпретаційні аспекти художніх текстів для дітей. *Літературний процес : методологія, імена, тенденції* : зб. наук. праць (філолог. науки) : № 4 / редкол.: Бондарева О. Є., Борисенко К. Г., Буніятова І. Р. та ін. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. С. 62–65.
28. Качак Т. Б. Література для дітей і дитяче читання у контексті сучасної літературної освіти : збірник науково-методичних статей. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2013. 132 с.

29. Качак Т. Б. Література для дітей та юнацтва : проблеми методології дослідження. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність*. 2017. Вип. 10. С. 22–34.

30. Качак Т. Подолання тематичних табу в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва : постколоніальна практика. *Наукові праці*. Серія : Філологія. Літературознавство. 2014. Т. 240. Вип. 228. С. 51-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufl_2014_240_228_13. (дата звернення: 15.01.2019).

31. Качак Т. Студії Любові Кіліченко і теоретичні засади вивчення української літератури для дітей та юнацтва. *«І все життя – подвижництво у рідному слові...»*. Статті, дослідження, спогади про професора Любов Миколаївну Кіліченко. Івано-Франківськ : Місто-НВ, 2017. С. 161–169.

32. Качак Т. Сучасна українська реалістична проза для підлітків : зміна естетичної парадигми. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018. Випуск 67. Частина 2. С. 202–211.

33. Качак Т. Тема війни і миру в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2015. № 3. С. 22–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ulvzsh_2015_3_6. (дата звернення: 15.10.2019).

34. Качак Т. Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку XXI ст. Київ : Академвидав, 2018. 320 с.

35. Качак Т. Типологія дитячих образів у сучасній українській реалістичній прозі для підлітків. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2015. № 2. С. 322–336. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvntsh_sl_2015_2_30. (дата звернення: 15.01.2019).

36. Качак Т. Українська література для дітей та юнацтва : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2018. 352 с.

37. Качак Т., Круль Л. Дитяча література : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2014. 236 с.

38. Кизилова В. В. Жанрові модифікації українського детективу для дітей та юнацтва (специфіка змісто- і формотворчих чинників). *Літератури світу : поетика, ментальність і духовність* : [зб. наук. праць] / гол. ред. С. Ковпик. Кривий ріг : ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2015. Вип. 5. С. 58–71.
39. Кизилова В. В. Література для дітей та юнацтва : краєзнавчий дискурс. *Волинь філологічна: текст і контекст*. Зб. наук. пр. Луцьк, 2015. Вип. 19. С. 68–76.
40. Кизилова В. В. Література для дітей та юнацтва : художня специфіка, тенденції інтерпретації. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*. 2012. Вип. 17. С. 10–18.
41. Кизилова В. Персонажі фентезі для дітей та юнацтва : типологія, функції (на прикладі роману Галини Пагутяк «Королівство»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : філологія. 2015. Вип. 17 (1). С. 10–13. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2015_17\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2015_17(1)_4). (дата звернення: 15.10.2019).
42. Кизилова В. Українська література для дітей та юнацтва : новітній дискурс : навчально-методичний посібник для студ. вищих навч. закл. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2015. 236 с.
43. Кизилова В. Художня версія інтерпретації історичної доби в повісті Зірки Мензатюк «Як я руйнувала імперію». *Волинь філологічна : текст і контекст. Українська література як художній феномен* : зб. наук. пр. / упоряд. Т. П. Левчук. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. Вип. 20. С. 51–61.
44. Клим'юк Ю. І. Притчевість як засіб художнього зображення. Питання літературознавства. *Науковий збірник. Випуск 3 (60). Слов'янські літератури*. Чернівці, 1996. С. 132–141.
45. Козлов А. В. Духовність як літературознавча категорія : монографія. Київ : Акцент, 2005. 272 с.

46. Козлов Р. Трансцендентальна естетика та хронотопний аналіз. *Література. Фольклор. Проблеми поетики* : зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2009. Вип. 34. Ч. 2. С. 139–147.
47. Козлов Р. Час і простір як художні мисленнєві моделі. *Література. Фольклор. Проблеми поетики* : зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2009. Вип. 33. Ч. 2. С. 197–202.
48. Кораблева Н. Интертекстуальность литературного произведения : учеб. пособ. Донецк: Кассиопея, 1999. 28 с.
49. Корольова А. Типологія наративних кодів інтимізації в художньому тексті. Київ : Видав. центр КНЛУ, 2002. 267 с.
50. Копистянська Н. Час і простір у мистецтві слова : монографія. Львів : ПАІС, 2012. 344 с.
51. Кроссли М.Л. Нарративная психология. Харьков : Гуманитарный Центр, 2013. 284 с.
52. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Т. 1 : А–Л. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
53. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Т. 2 : М–Я. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
54. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
55. Лучицька М. Є. Наративні моделі світу дітей у великій прозі Є. Гуцала та М. Вінграновського : компаративістичний аспект. *Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки. Мовознавство* / ред. Г. Д. Клочек [та ін.]. Кіровоград : КДПУ, 2012. Вип. 105(2). С. 103–110.
56. Луцевська О. Від припущення до визначення : підліткова література / література для юнацтва. *Література. Діти. Час. Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва*. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. Вип. 3. С. 83–89.
57. Лященко О. Типологія наративного дискурсу в теоретичній парадигмі структуралізму. *Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського*.

Серія : Філологічні науки (літературознавство). 2014. Вип. 4 (111). С. 112–117.

58. Мацевко-Бекерська Л. Наратив як засіб організації просторово-часової конфігурації літературного твору. *Вісник Львівського університету: збірник наукових праць. Серія : Іноземні мови*. Випуск 18. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 52–59.

59. Мацевко-Бекерська Л. В. Типологія наратора : комунікативні аспекти художнього дискурсу. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2011. № 4 (8). С. 140–147.

60. Мацевко-Бекерська Л. В. Українська мала проза кінця ХІХ–початку ХХ століть у дзеркалі наратології : монографія. Львів : Сплайн, 2008. 408 с.

61. Мацевко-Бекерська Л. В. Наратологічна проекція концепту «герой». *Питання літературознавства : науковий збірник*. Чернівці : Рута, 2009. Вип. 78. С. 278–292

62. Марченко Н. П. Книга для дітей як індикатор транскордонних взаємовідносин культур (на прикладі новітньої книги для дітей в Україні. *Historia kluczem do zrozumienia współczesnych relacji międzysąsiedzkich / redakcja naukowa Tertsza Maresz i Ratarzyna Grysińska-Jarmuła*. Bydgoszcz : Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2016. S. 409–422.

63. Марченко Н. «Текст для дітей» як форма самоусвідомлення та трансформації суспільства. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2011. Вип. 31. С. 509–519.

64. Мензатюк З. Ангел Золоте Волосся. Львів : Видавництво Старого Лева, 2013. 128 с.

65. Мензатюк З. Дике літо в Криму. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛІА-МА-ГА, 2019. 190 с.

66. Мензатюк З. Макове князювання. Київ : Школа, 2008. 47 с.

67. Мензатюк З. Таємниця козацької шаблі. Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. 156 с.
68. Мензатюк З. Тисяча парасольок. Київ : Веселка, 1990. 48 с.
69. Мензатюк З. Як я руйнувала імперію. Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. 262 с.
70. Мошенська Л. Світ пригод і література. *Питання літератури*. 2002. № 12. С. 170–202.
71. Науменко А. Філологічний аналіз тексту (Основи лінгвопоетики). Вінниця : Нова Книга, 2005. 416 с.
72. Папуша І. Між розповіддю і дискурсом : українська література в наративній перспективі. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В.Гнатюка. Серія : Літературознавство*. Тернопіль: ТДПУ, 1999. Вип. 5. С. 67–71.
73. Папуша І. Теоретичний дискурс дитячої літератури : у пошуках об'єкта. *Вісник Львів. н-ту. Серія філологічна : зб. наук. пр.* Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2004. Вип. 33. Ч. 2. С. 172–183.
74. Папуша І. Що таке наратологія? (огляд концепцій). *Наративні виміри літератури. Матеріали міжнародної конференції з наратології. Тернопіль, Україна, 23-24 жовтня 2003 р. /Упорядник І.В.Папуша. *Studia methodologica**. Вип. 16. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2005. С. 29–45.
75. Папуша О. Дитяча література як маргінес літературознавчої теорії : до проблеми конституювання об'єктів наукового дискурсу. *Слово і Час*. 2004. № 12. С. 20–26.
76. Папуша О. М. Наратив дитячої літератури : специфіка художнього дискурсу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06. Тернопіль, 2004. 19 с.
77. Папуша О. Способи регулювання наративної інформації в дитячій літературі : фокалізація. *Наративні виміри літератури. Матеріали міжнародної конференції з наратології. Тернопіль, Україна, 23–24 жовтня*

2003 р. /Упорядник І.В.Пануша. *Studia methodologica*. Вип. 16. Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2005. С. 182–197.

78. Пахаренко В. Українська поетика : наукове видання. Черкаси : Відлуння-плюс, 2002. 320 с.

79. Перетята О. С. Проблема національної ідентичності в українській дитячій літературі кінця ХХ–початку ХХІ ст. в естетичному та психологічному дискурсах (на матеріалі творчості З. Мензатюк). *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Сер. : Філологія. Літературознавство. 2011. Т. 168, Вип. 156. С. 98–103.

80. Перетята О. Творчість З. Мензатюк і українська дитяча література кінця ХХ–початку ХХІ століття в контексті цивілізаційних зрушень сьогодення. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2011. Вип. 15. С. 202–206.

81. Перетята О. С. Трансформація фантастичних принципів зображення в дитячій літературі другої половини ХХ–початку ХХІ століття (за матеріалами творчого доробку З. Мензатюк). *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2012. № 3. С. 219–223.

82. Пропп В. Я. Поэтика фольклора (Собрание трудов В. Я. Проппа). Москва : Лабиринт, 1998. 352 с.

83. Просалова В. Інтертекстуальність художнього тексту : текстотвірний і рецептивний аспекти : монографія. Донецьк : Норд-Прес, 2010. 152 с.

84. Рікер П. Конфлікт інтерпретацій. *Слово. Знак. Дискурс* : антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 2001. С. 288–304.

85. Римар Н. Ю. Наративні стратегії художньої прози Ніни Бічуї : дис ... канд. філол. наук: 10.01.01. Переяслав-Хмельницький, 2016. 230 с.

86. Савчин М., Василенко Л. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2017. 368 с.

87. Салюк Б. *Perpetuum mobile* дитячої літератури : типологія традиційних образів дитини-бешкетника : монографія. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2013. 216 с.
88. Сартр Ж.-П. *Воображаемое. Феноменологическая психология воображения*. Санкт-Петербург : Наука, 2001. 319 с.
89. Сергєєнкова О.П. *Вікова психологія : навч. посіб.* Київ : ТОВ «Центр учбової літератури». 2012. 384 с.
90. Славова М. *Попелюшка літератури. Теоретичні аспекти літератури для дітей*. Київ: ІПЦ “Київський університет”, 2002. 81 с.
91. Слижук О. *Українська підліткова література у шкільній програмі : зміна канону. Література. Діти. Час. Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва*. Випуск 5. Львів, 2016. С. 179–186.
92. Табунщик Т. О. *Пригодницька література: генеза, специфіка та особливості становлення. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Філологічні науки*. 2013. Вип. 4.11. С. 268–272.
93. Таран Л. «Совкова свідомість жива – її потрібно змінювати». Зірка Мензатюк – про дискусії навколо своєї останньої книжки. *День*. 2015. № 106. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chytayte/sovkova-svidomist-zhyvayiyi-potribno-zminyuvaty> (дата звернення: 15.10.2019).
94. Ткаченко А. О. *Мистецтво слова (Вступ до літературознавства)*. Київ : Правда Ярославичів, 1997. 448 с.
95. Ткачук М. *Наративні моделі українського письменства*. Тернопіль : Медобори, 2007. 463 с.
96. Ткачук О. М. *Наратологічний словник*. Тернопіль : Астон, 2002. 173 с.
97. Тодоров Ц. *Поняття літератури та інші есе*. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 162 с.
98. Урись Т. Ю. *Модус національної ідентичності в сучасній українській поезії (на матеріалі творчості І. Андрусяка, П. Вольвача та*

І. Павлюка). Дис. ... кандидата філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 10.01.01 «Українська література». Київ : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2017. 208 с.

99. Ушневич С. Е. Художня інтерпретація ідеологічного міфу в повісті Зірки Мензатюк «Як я руйнувала імперію». *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2017–2018. № 4–3. С. 268–274.

100. Франко І. Лектура для дітей. *Франко І. Я. : додаткові томи до зібрання творів у 50-ти т.* Київ : Наук. думка, 2008. Т. 53. С. 569 – 572.

101. Хороб М. Художні маркери дитинства в сучасній українській літературі (на матеріалі «Миколчиних історій» Марини Павленко). *Література. Діти. Час. Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва*. Рівне : Дятлик М., 2013. Вип. 4. С. 185–190.

102. Alterman Evan. Modern children's literature : twentieth century and beyond. *Thesis Magazine BY General Academic*. URL : <http://www.thesismag.com/2014/02/18/modern-childrens-literature-twentieth-century-and-beyond/> (Last accessed : 06.05.2020).

103. Bal M. *Narratology : Introduction to the Theory of Narrative*. Toronto, Buffalo, London : Univ. of Toronto Press, 1997. 241 p.

104. Kreiswirth M. Tell Me a Story : The Narrativist Turn in the Human Sciences. *Constructive Criticism : The Human Sciences in the Age of Theory*, ed. by M. Kreiswirth and Th. Carmichael. Toronto : University of Toronto Press, 1994. P. 61–87.

105. Miller H. *Reading narrative*. Oklahoma : University of Oklahoma Press, 1998. P. 47.

106. Schmid W. *Narrativity and Eventfulness. What is Narratology : Questions and Answers Regarding the Status of a Theory*. Edited by Tom Kindt and Hans-Harald Muller. Berlin : Walterde Gruyter, 2003. P. 17– 33.